

1.

GLINSKI KOTAR U PREDVEČERJE DRUGOG SVJETSKOG RATA

Stipica Grgić

UDK: 321.02(497.5 Glina)“193“

Kategorizacija: Izvorni znanstveni rad

Sažetak ► Rad prikazuje prilike u Glini i okolici, tj. tadašnjem kotaru Glina, u godinama koje su neposredno prethodile Drugom svjetskom ratu. Autor analizira važnija gospodarska, demografska i šira društvena kretanja. Nakon toga prelazi na pitanje stranačkih odnosa, ističe glavne ideje i osobe, uočavajući kompleksnost političke i društvene svakodnevice glinskog kraja. U etnički miješanoj sredini, u kojoj je srpsko pučanstvo bilo u većini, ali su Hrvati činili većinu u nekim dijelovima kotara, stvaranjem Banovine Hrvatske došlo je do novih trvenja. Uz tajno djelovanje frankovaca te sve aktivnije komuniste, situacija je postajala zamršenija kako se približio travanj 1941. i raspad Kraljevine Jugoslavije.

Summary ► This paper describes conditions in and around Glina, viz. in the then district of Glina, in the years immediately before the Second World War. The au-

thor analyses major economic, demographic, and more broadly social trends. He then looks at the question of relations between the parties, focusing on leading ideas and individuals, to clarify the complex political and social day-to-day reality of life in the Glina region. In this ethnically mixed environment, with an overall Serb majority but Croat majorities in some parts of the county, the creation of the Banovina of Croatia was a destabilising factor. Underground activities on the part of the Frankists and the increasingly active communists further complicated an already complex situation in the run-up to April 1941 and the collapse of the Kingdom of Yugoslavia.

Ključne riječi ► Glina, međuratno razdoblje, lokalni politički odnosi, društvene i gospodarske prilike

Key words ► Glina, interwar period, local political relations, social and economic conditions.

<https://doi.org/10.17234/9789533792972.08>

1. UVOD

 ovaj rad pokušaj je jedne kraće rekonstrukcije ključnih događaja na području tadašnjeg kotara Glina u godinama koje su neposredno prethodile Drugom svjetskom ratu, u kojem je došlo do velikih stradanja stanovnika toga područja. Preciznosti rada pomogla je mnogobrojna objavljena literatura, potom razni novinski, statistički, ali i memoarski te mnogi drugi izvori. Uz njih je dobrim dijelom upotrebljavana i neobjavljena izvorna arhivska građa, koja se najvećim dijelom danas čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Makar je ona fragmentarno sačuvana, važno je napomenuti kako je najveći dio spomenutih dokumenata koji svjedoče o Glini nastao djelovanjem različitih

razina vlasti (npr. banskih uprava, kotarskih poglavarstava, općinskih vlasti, žandarmerije, itd.) te doista pridonosi boljoj spoznaji prostora u kontekstu vremena.

Rad ćemo započeti iznošenjem općih podataka o kotaru i općinama koje su ga sačinjavale te nastaviti prikazujući stanje u sferama gospodarstva, školstva, društvenog života. Najveći njegov dio ipak ćemo posvetiti opisu kompleksne političke situacije u glinskom kotaru, koji možemo smatrati omeđenom i zaokruženom upravno-geografskom cjelinom, koja se dobrim dijelom poklapa i s današnjim prostorom općine Glina. U tom smislu on je samo jedna od skica za cjelokupni portret glinskog kraja. Unatoč ovakvom skromnom doprinosu, on i dalje može poslužiti kao isječak ili primjer za slična istraživanja drugih hrvatskih krajeva u isto doba. Osim

toga, on će nastojati pomoći čitatelju da shvati složenost prostora i ljudi te, nadam se, posluži kao uvod za ostale radove koji se nalaze u ovom zborniku.

2. SKICA DEMOGRAFSKE STRUKTURE KOTARA GLINA

Kotar Glina u međuratnom razdoblju obuhvaćao je preko 70 raznih naselja, primarno sela i zaselaka, okupljenih u izduženom prostoru koji se prostirao od Kupe

na sjeveru pa do granica kotara Dvor na jugu. Time se teritorij kotara u dobroj mjeri poklapao s područjem općine Glina iz doba socijalističke Jugoslavije.¹ U posljednjih nekoliko godina prije Drugog svjetskog rata teritorij kotara je obuhvaćao gotovo 589 km² raspoređenih na devet općina. Središnja općina, naravno, bila je sama Glina. Ipak, od nje su i brojem stanovnika i teritorijem bile veće susjedne joj seoske općine, kao što se može vidjeti iz tablica koje slijede.

Tabl. 1. *Spolna i vjerska struktura stanovništva općina glinskog kotara*²

Sjedište općine	Ukupan broj stanovnika (1931.)	Muškarci	Žene	Pravoslavni	Rimokatolici	Ostali
Banski Grabovac	5 628	2 667	2 961	5 492	110	26
Bučica	3 584	1 668	1 916	336	3 248	-
Glina	2 315	1 228	1 087	1 106	1 114	65
Jukinac	8 830	4 144	4 686	4 494	4 325	11
Klasnić	3 329	1 156	1 783	3 299	14	16
Kraljevcani	2 601	1 265	1 336	1 686	906	9
Maja	8 830	4 200	4 630	7 447	1 379	4
Mali Gradac	6 553	3 089	3 464	6 526	25	2
Stankovac	4 072	1 868	2 204	220	3 852	-
Kotar Glina ukupno:	45 742	21 675	24 067	30 606	15 003	133

Tabl. 2. *Općine kotara Glina; njihova površina, broj domaćinstava i kućanstava te iznosi proračuna*³

Sjedište općine	Površina (u km ²)	Broj domaćinstava	Broj kućanstava	Proračun općine za 1930. (u dinarima)	Proračun općine za 1934/1935.
Banski Grabovac	49,36	930	886	* Općina osnovana tek 1936. godine kada je odvojena od o. Kraljevcani	
Bučica	51,56	705	685	148 262	126 470
Glina	2,50	473	293	802 605	1 020 824
Jukinac	108,55	1 611	1 488	580 035	499 249
Klasnić	54,93	536	536	226 124	197 213
Kraljevcani	18,67	430	385	523 282	447 234
Maja	131,23	1 414	1 401	611 542	353 122
Mali Gradac	95,76	1 066	1 057	340 099	231 890
Stankovac	76,22	844	828	229 224	230 881
Kotar Glina ukupno:	588,78 km²	8 009 domaćinstava	7 559 kućanstava	-	

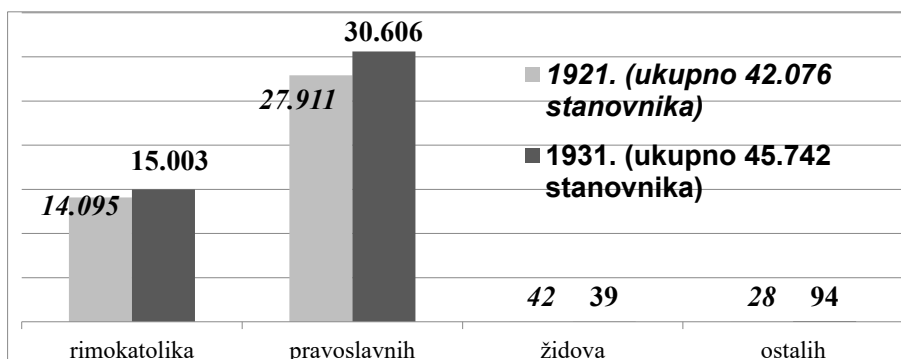
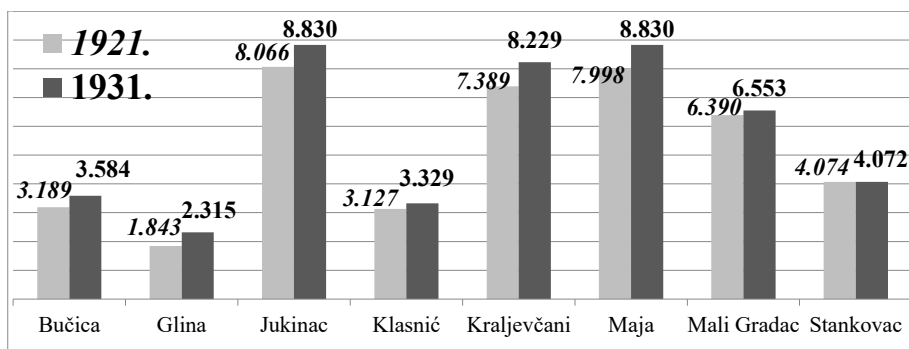
Tabl. 3. *Naselja i pučke škole u sastavu općina glinskog kotara⁴*

Općina	Naselja u sastavu općine	Pučke škole (1937.)	Postotak nepismenih (iznad 7 god.)
Banski Grabovac	Bačuga, Banski Drenovac, Banski Grabovac, Dolčani, Luščani, Vlahović	3 (Bačuga, Luščani, Vlahović)	60,58 %
Bučica	Bučica, Bučička Slatina, Bučičko Taborište, Desni Degoj, Donja Trstenica, Ilovačak	2 (Bučica, Buč. Taborište)	46,50 %
Glina	Glina	1 (Glina)	11,31 %
Jukinac	Brnjeuška, Donje Selište, Dvorišće, Glinski Trtnik, Glinsko Novo Selo, Gornje Selište, Joševica, Jukinac, Kihalac, Majske Poljane, Prekopa, Ravno Rašće, Roviška, Skela, Šatornja, Viduševac	4 (Glinsko N. Selo, Majske Poljane, Šatornja, Viduševac)	52,60 %
Klasnić	Brezovo Polje, Brubno, Klasnić	2 (Brez. Polje, Klasnić)	58,38 %
Kraljevčani	Čuntički Prnjavor, Dodoši, Dragotinci, Kraljevčani, Veliki Šušnjar	3 (Dodoši, Kraljevčani, V. Šušnjar)	50,58 %
Maja	Balinac, Bojna, Borovita, Buzeta, Dabrina, Dolnjaki, Hajtić, Maja, Majski Trtnik, Obljaj, Prijeka, Svračica, Šašava, Šibine	5 (Bojna, Buzeta, Maja, Obljaj, Šibine)	59,52 %
Mali Gradac	Bijele Vode, Brestik, Dragotina, Glinski Trnovac, Kozaperovica, Mali Gradac, Momčilovića Kosa, Martinovići, Veliki Gradac	5 (Bijele Vode, Brestik, Dragotina, M. i V. Gradac)	52,57 %
Stankovac	Bišćanovo, Donji Selkovac, Gornji Selkovac, Hađer, Jame, Mala Solina, Stankovac, Šašnica, Šišinečka Gračanica, Turčenica, Vel. Solina, Zaloj	2 (M. Solina, Stankovac)	63,08 %
Kotar Glina ukupno:	72 naseljenih mjesta (većinom sela i zaselaka; 68 katastarskih općina)	27 pučkih škola	53,33 %

Iako je u glinskom kraju, prema podacima popisa stanovništva iz 1931., prevladavalo pravoslavno stanovništvo, koje je činilo 67 % ukupne populacije kotara, po naseljima, pa čak i općinama u sastavu istoga kotara situacija je bila raznolikija. Osobito se to odnosi na općine Bučicu i Stankovac, gdje je u velikoj mjeri prevladavalo rimokatoličko stanovništvo. Osim rimokatolika i pravoslavnih, druge su religije bile tek ponešto zastupljene među stanovništvom. Od toga bilo je najviše Židova (37 u samoj Glini te 2 u Kraljevčanima), uz nešto evangelika (7 u Glini, 2 u općini Jukinac) te muslimana (12 u Glini, 7 u općini Kraljevčani, 3 u općini Maja te 1 u općini Jukinac).⁵

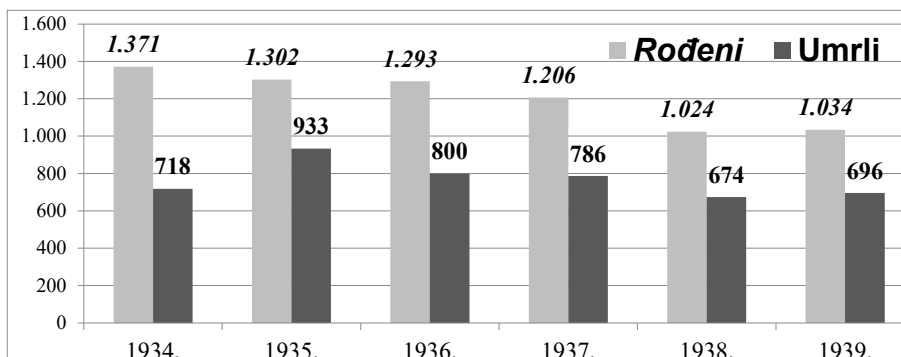
Uspoređujući broj domaćinstava i kuća, vidljivih iz tablice 2, zaključujemo da su stanovnici kotara Glina u

međuraću predominantno živjeli u nuklearnim obiteljima (otac, majka i njihova djeca), a ne obiteljskim zadrugama. Što se tiče sklopljenih brakova, njihov broj u kotaru Glina od 1936. do 1939. također je bio stabilan. U tom razdoblju, za koji imamo podatke, bilo je sklopljeno ukupno 1 358 brakova.⁶ Ako usporedimo broj sklopljenih brakova s brojem živorođene djece, ispada da su obitelji u prosjeku imale troje djece.⁷ Kada prijeđemo na broj rođene djece, dolazimo do svojevrsnog kurioziteta. U cijeloj tadašnjoj Savskoj banovini, ako izuzmemo gradove, uz područja kotara Pakrac i Podravska Slatina, kotar Glina imao je najveći broj vanbračne djece. U razdoblju od 1934. do 1937. na 1000 zakonite djece u kotaru Glina je dolazilo ukupno 174,89 nezakonite djece.⁸

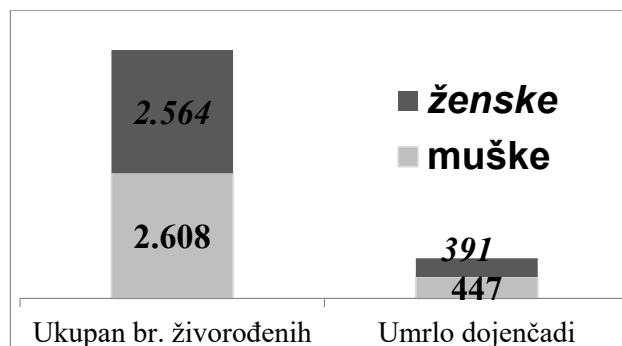
Dijagram 1. Porast broja stanovnika kotara Glina 1921. i 1931. godine⁹Dijagram 2. Broj stanovnika općina kotara Glina prema popisima iz 1921. i 1931. godine¹⁰

Što se tiče općenite demografske slike, ovo je razdoblje pozitivnih trendova. Broj rođenih svake je godine uvelike premašivao broj umrlih. Ukupno su sume rođenih i umrlih, uzevši prosječne trendove u razdoblju prije rata, bile u opadanju, makar je tu bilo manjih fluktuacija od godine do godine. Ipak, što se tiče dolaska na svijet novog stanovništva, situacija je doista bila povoljna. U

kotaru Glina u 1938. i 1939. godini umrlo je samo 120 muške i 84 ženske djece, tj. 9,9 % dojenčadi. Iako se danas to čini kao velika brojka, ona je svrstavala Glinu među zdravstveno naprednije kotare tadašnje Savske banovine, što je, barem djelomično, rezultat prisutnosti banovinske bolnice u samoj Glini.¹¹

Dijagram 3. Broj rođenih i umrlih stanovnika kotara Glina (1934-1939.)¹²

Dijagram 4. Broj živorođene i umrle djece u kotaru Glina prema spolu (1934-1937.)¹³

Što se tiče spolne strukture, najviše zbog negativnih posljedica Prvog svjetskog rata te „trbuhom za kruhom“ iseljavanja muške radne snage u inozemstvo, ukupno je u kotaru Glina bilo 53 % žena i 47 % muškaraca, odnosno gotovo 2 400 više žena nego muškaraca. Unatoč ovome, u samom mjestu Glina situacija je bila obrnuta (53 % muškaraca, 47 % žena), vjerojatno zbog toga što su u predmodernom međuratnom jugoslavenskom društvu privatne i javne poslove obavljali gotovo isključivo muškarci (npr. liječnici, trgovci, obrtnici, itd.).¹⁴ Koncentracija ovakvih poslova i ovakvi pokazatelji prisutnosti stanovništva prema spolu posredno mogu govoriti o razvijenosti mjesta Gline.

Doista, ova je tvrdnja vidljiva i kada gledamo raspored stanovništva prema zanimanju. U gotovo svim općinama glinskog kotara prevladavalo je stanovništvo koje je bilo zaposleno prvenstveno u primarnom sektoru te se bavilo većinom obradom zemlje. Zbog nerazvijene industrije i drugih službi te predmodernog karaktera socio-ekonomskog razvoja, u kotaru Glina gotovo je svo

seosko stanovništvo radilo u poljoprivredi. Na razini kotara poljoprivredom se bavilo 92.3 % svog stanovništva, pri čemu je u većini općina u kotaru ono premašivalo i 97 %. Kako su prevladavali mali posjedi, od kojih se stanovništvo moglo tek prehraniti, gospodarske prilike generalno su bile nepovoljne i ovisne o vremenskim (ne)pogodama na godišnjoj razini.¹⁵ Dio seoskog stanovništva zato je odlazio na rad u inozemstvo, dok je drugi dio nastojao unutar države u procesu kolonizacije dobiti veće dijelove zemljišta za obradu.¹⁶

Od ovakve generalne slike odudarala je jedino sama Glina, koja je i po tipologiji svog stanovništva odgovarala urbanom centru kraja. Općina Glina, koju je činilo samo naselje Glina, rasla je u modernizacijskim naporima u 19. i 20. stoljeću te je dobivala sve jasnije arhitektonske obrise grada. Istodobno ju je okruživao vijenac više mjesta seoskog karaktera okupljenih u općinu Jukinac.¹⁷ U samoj Glini su, uz bolnicu, postojale škole i druge javne službe. Tu je bila razvijena trgovina, obrt i slobodna zanimanja (npr. odvjetnici). Kad smo već kod obrta, od 1 631 obrtnika (s obiteljima) u cijelom kotaru 963 ih je bilo fokusirano u samoj Glini. U ukupnoj sumi obrtnici su 1930-ih činili više od 41.5 % stanovništva Gline, dok je broj poljoprivrednika i trgovaca u istom mjestu bio otprilike izjednačen na 14%.¹⁸ Što se tiče tipa obrta, u glinskom kotaru on je bio primarno vezan uz odjeću i obuću (npr. krojači, postolari, opančari), zatim kovine (npr. kovači) te hranu i piće (npr. mesari, slastičari).¹⁹ U konačnici, i ovako „mršave“ brojke, uspoređujući s podacima o proračunima općina, svjedoče o razvijenosti same Gline te gospodarskom gravitiraju kotara prema njegovom centru.²⁰

Tabl. 4. Stanovništvo glinskih općina prema zanimanju (1931.)²¹

Sjedište općine	Poljoprivreda, stočarstvo, šumarstvo	Industrija i obrt	Trgovina	Javna služba, slobodna zanimanja i vojska	Ostali i bez zanimanja
Banski Grabovac	5 316	155	39	35	83
Bučica	3 518	27	11	19	9
Glina	326	963	323	297	418
Jukinac	8 411	146	24	96	153
Klasnić	3 245	32	14	35	3
Kraljevcani	2 457	71	18	17	38
Maja	8 597	105	27	66	35
Mali Gradac	6 356	87	19	50	41
Stankovac	3 995	45	-	18	14
Kotar Glina ukupno:	42 221	1 631	475	633	782

3. GOSPODARSTVO GLINSKOGA KRAJA

Najveći dio glinskog kraja činile su obradive površine. Prema dostupnim statistikama, 1934. godine čak 65.6 % sveukupnih površina kotara Glina, koji se rasprostirao na gotovo 589 km², činilo je poljoprivredno

zemljište. Ovo je razumljivo s obzirom da je, kao što smo naglasili, velika većina stanovnika i dalje primarno živjela od zemljoradnje i s njom povezanih djelatnosti.²² Prema poljoprivrednoj statistici iz 1939. vidljiva je razdioba poljoprivrednog zemljišta, kako slijedi u tablici.

Tabl. 5. Razdioba poljoprivrednih površina kotara Glina 1939. godine prema tipu zemljišta²³

Kotar Glina	Oranice	Vrtovi	Livade	Pašnjaci	Vinogradi	Voćnjaci	Ukupno:
Površina u ha	26 584 ha	1 014 ha	4 340 ha	6 493 ha	246 ha	1 310 ha	39 987 ha
Postotak	66.5 %	2.5 %	10.9 %	16.2 %	0.6 %	3.3 %	100 %

U korpusu obradive zemlje prevladavale su oranice, zatim pašnjaci i livade, dok je relativno malo bilo vrtova, voćnjaka i vinograda. Što se tiče zasijanih oranica, prema istoj statistici za 1939. vidimo kako su na njima u velikoj mjeri prevladavale razne žitarice, prvenstveno kukuruz i pšenica. Nešto je bilo zasijanog i povrća te stočno-krmnog bilja. Površina zasijana industrijskim

biljem (npr. šećernom repicom) bila je doista zanemarljiva, kao što se vidi i iz priložene tablice o poljoprivrednim površinama u kotaru Glina. Sumarno su kukuruz i pšenica, zbog toga što su bili zasijani na najvećem dijelu površina, davali i glavninu svih prinosa poljoprivrednog zemljišta.²⁴

Tabl. 6. Razdioba zasijanih oranica kotara Glina 1939. godine prema kulturi²⁵

Kotar Glina	Povrtlarske kulture	Krmno bilje	Industrijsko bilje	Žitarice ukupno	Od žitarica: Kukuruz	Od žitarica: Pšenica
Površina u ha	2 398 ha	1 494 ha	302 ha	22 390 ha	12 121 ha	8 659 ha
Postotak	9.0 %	5.6 %	1.2 %	84.2 %	-	-

Što se tiče drugih vidova proizvodnje vezane uz primarni sektor, u glinskom je kraju ponešto bilo razvijeno stočarstvo. Uzgajale su se prvenstveno svinje, goveda, ali i konji te ovce. Iako su pritom postojali problemi sa stočnim zaraznim bolestima (slinavka, šap, šuštač, bjesnoća), zbog kojih su na više mjeseci zatvarani i lokalni sajmovi, nešto se i izvozilo. Kotarski je poglavar zapisao kako je unatoč haranju mnogi stočnih bolesti tokom 1938. „1 vagon konja [prodan] za Italiju i 1 vagon volova za St. Marx/Njemačka/“.²⁶

Što se tiče šuma, one su svojom površinom pokrivale 17 355 ha, što je također bio dobar dio površine kotara Glina. Od te brojke na državne je šume otpadalo 5 826 ha, a šume I. banske imovne općine 6 831 ha, dok su ostale bile većinom u privatnim rukama.²⁷ Doista, razvoj kraja ovisio je o šumskom potencijalu, ali se s njime neracionalno gospodarilo te je u samo predvečerje Drugog svjetskog rata bilo više problema. Najvećim dijelom tome su bili krivi lokalni stanovnici koji su često, mimo znanja komandnog poduzeća koje je skrblilo o dobrom dijelu šuma, Ravnateljstva šuma I. banske imovne općine u Glini, išli u ilegalnu sječu. Kako se loše materijalno

stanje građana glinskog kraja samo pogoršalo nakon poremećaja na svjetskim tržištima nastalih Velikom gospodarskom krizom u 1930-ima, a zatim i zatvaranjem tržišta uslijed Drugog svjetskog rata u Europi, ilegalna je sječa poprimila velike i štetne razmjere. S druge strane, isto je lokalno stanovništvo ponekad baš radilo u cilju zaštite šumskog potencijala svoga kraja. Tako je, uz potporu lokalnih HSS-ovaca, krajem rujna 1939., oko 200 stanovnika Velike Soline i Viduševca prepriječilo radnicima tvrtke Gora k.d. da počnu sa sječom drvene građe u šumi zvanoj Pokule. Iako je kasnije ustanovljeno da je tvrtka na legalnom natječaju još početkom iste godine kupila drva od imovne općine u Glini, stanovnici su i dalje bili nezadovoljni.²⁸

Krađa drva iz bivših vojnokrajiških šuma u okolici Gline nastavila se i u doba Banovine Hrvatske. Vlasti su bile svjesne ove rabote, pa su u nekoliko navrata većim akcijama nastojale spriječiti krađu drva, pogotovo u šumi Biljeg. Unatoč višestrukim zaplijenama ilegalno posječenih drva, početkom 1940. kotarski je poglavar ocijenio situaciju lošom, tim više što „ni jedno selo nije htjelo da ga drugo pretekne u [ilegalnoj] sječi“. Nadalje,

iako se zaplijenjena drva pokušalo prodati, kirijaši, iz solidarnosti s lokalnim žiteljima ili straha da im isti nešto ne naprave nažao, nisu htjeli transferirati drva, koja su se trebala ponuditi na dražbi. Kada su sami seljaci došli s idejom da se posječena drva koja su pronađena kod njih popišu i obilježe te da ih oni legalno plate, i kotarski poglavar i šef šumske uprave pristali su na ovakav dogovor. Time je kriza oko nabavka ogrijeva za sela glinskog kraja, bar privremeno, bila okončana.²⁹

Ipak, Direkcija šuma I. banske imovne općine nastavila se žaliti na stanovnike pojedinih sela, posebice Šišinačke Gračanice, navodeći da su „poznati kao veliki šumoštetnici“ i da „nastupaju grupimično, te ne dozvoljavaju uredovanje, zapljenu drveta i orudja, dapače napadaju i odupiru se orudjem i vatrenim oružjem takovim pokušajima“.³⁰ Naspram ovih tvrdnji, žitelji sela Šišinačka Gračanica, Slatina i Zaloj, predvođeni Jankom Bjelajcem kao predsjednikom kotarske organizacije HSS-a, žalili su se na lokalnog lugara Savu Mraovića. Po njihovim procjenama lugar nije obavljao svoj posao, zbog čega je dolazilo do haraćenja šuma i njihova propadanja. Spomenuti su otišli tako daleko da su se na samom početku 1940. odlučili suprotstaviti Mraoviću te su ga, po njihovom opisu, našavši ga pijana, razoružali, doduše, uz njegovu privolu, a njegovo oružje, odjeću, lugarske knjige, torbu i čekić odnijeli su u kotarsko poglavarstvo u Glinu, tražeći da se komisijski ispita nastala šteta, a lugara Mraovića premjesti, s čime se složio i sam kotarski poglavar.³¹ Ilegalna sječa drva se nastavila i nakon toga tokom 1940., usporedno s nezadovoljstvom stanovnika glinskog kraja lugarima koji nisu obavljali svoj posao. U središtu svega opet je bio lugar Mraović, koji je par mjeseci kasnije privremeno vraćen u kraj, vršeći zapljenu ilegalno posječenog drva. Izazvalo je ovo novu oštru reakciju građana prema istom lugaru, zbog čega je intervenirao podšumar imovne općine, koji je na licu mjesta sam oduzeo Mraoviću materijal za rad.³² Ipak, u isto vrijeme vladao je kronični manjak kadra, najviše zbog poziva na vojne vježbe, pa je ovim potezom imovna općina s mnoštvom šuma ostala na samo jednom lugaru i to pripravniku. Kako se haraćenje šuma i nakon toga nastavilo, posebno u šumama Pokule i Pećine, gdje su mnogi žitelji Stankovaca i Jama ilegalno rušili hrastovinu, prerađivali je u pružne pragove te preprodavali, Direkcija šuma konačno je u travnju 1940. zatražila i dobila asistenciju žandarmerijskih postrojbi u pokušaju da uhapsi krivce te zaustavi sječu.³³ Ipak, rezultati ove akcije ostaju nepoznati. Što se tiče petorice napadača na lugara Mraovića iz redova HSS-a, oni su ispitani

te nisu sudski gonjeni, već su kažnjeni „radi izgreda“ svaki sa 150 dinara globe.³⁴

Osim primarnog sektora, u koji spadaju spomenuta poljoprivreda i šumarstvo, druge djelatnosti nisu bile toliko razvijene. Zanata, trgovine i industrije u ukupnom postotku bilo je relativno malo u glinskom kraju. U izvještaju za 1938. kotarski je poglavar opisao jaz između niskih cijena poljoprivredne robe te visokih cijena trgovačkih predmeta. Mali obrt, koji je u 19. stoljeću bio razvijen u Glini, zbog konkurencije jeftinije industrijske robe, bio je također u opadanju.³⁵ Osim toga, lokalni glinski zanatlije dugo su se žalili kako njihovoj robi konkurira i ona koju su u okvirima radnih obveza izrađivali šegrti tamošnje škole u lokalnom popravnom domu.³⁶

Što se tiče industrije, nje gotovo da i nije bilo u cijelom glinskom kotaru. Nekoliko ciglana, pilana i motornih mlinova jedva da je opstajalo, a za jedinu modernu pilanu u kraju je 1938. zaključeno kako „dosta slabo radi“.³⁷ Tek je u samoj Glini radila tzv. Tvornica štapova i pilana braće Despot,³⁸ kao i tvrtka Carbofag d.d. koja se bavila preradom i prodajom drva. Sredinom 1937. tridesetak radnika Carbofaga stupilo je u štrajk. Osnaženi potporom Saveza drvodjelskih radnika u koji su se učlanili, radnici su tražili povećanje cijena određenih dijelova rada po satu (piljenja raznih tipova drveta, izrade pružnih pragova, utovara u vagone, itd.) i sklapanje kolektivnog ugovora. S druge strane, predstavnici poslodavaca bili su spremni ponešto povećati primanja po satu, ali su odbijali potpisati kolektivni ugovor. Tvrdili su, s čime su se složili i sami zaposlenici, da isti nisu „kvalifikovani profesionalni radnici, nego obični težaci, koji su inače poljodjelci iz okoline Gline, i koji ne rade stalno nego od vremena do vremena, prema tome koliko posla imade i kada oni imadu vremena“.³⁹ Predstavnici radnika-sezonaca i poslodavaca nikako se nisu uspjeli dogovoriti oko povećanja nadnica i potpisivanja ugovora. Uz pritisak poziva na zakonske propise vezane uz daljnje ometanje nastavka rada, radništvo Carbofaga je, uz manje nezadovoljstvo, ipak prekinulo štrajk i vratilo se poslu.⁴⁰ S druge strane, kolektivni štrajk krojača glinskog kraja 1938. uspio je te su oni u konačnici potpisali kolektivni ugovor s poslodavcima.⁴¹

4. PROSVJETNE I ZDRAVSTVENE PRILIKE U KOTARU GLINA

Za veći iskorak ka modernizaciji i daljnjem razvoju glinskog kraja bilo je potrebno, između ostalog, i razvi-

jeno školstvo. U godini 1938. u kotaru Glina djelovalo je 27 osnovnih (pučkih) škola.⁴² Iako su potrebe popravaka starih i izgradnje novih školskih zgrada bile realnost, kao i problemi oko njihove opreme, u navedenim pučkim školama radila su čak 74 učitelja, koji su predavali u 76 odjeljenja. U školskim je klupama tako 1938. bilo 4 884 djece, tj. točno 66 djece po jednom nastavniku. Nemarnih roditelja, tj. onih koji nisu dopuštali djeci polazanje obvezne pučke škole, bilo je, prema izvještajima kotarskog poglavara, navodno malo.⁴³ Ipak, uvidom u brojke, barem s današnjeg stajališta, broj nepolaznika bio je relativno velik. Naime, u školskoj godini 1939./40. u kotaru Glina od 5 892 školskih obveznika u školskim ih je klupama bilo samo 4 572, iz čega slijedi da 22.4 % djece uopće nije polazilo pučku školu. U takvim okvirima razumljivo je što podaci o razini pismenosti nisu ništa bolji. Naime, osim same Gline, gdje je nepismenih bilo samo 11 %, stanje u drugim općinama bilo je loše. Dok je u Savskoj banovini 1931. već bilo 72.3 % pismenih, a na razini Kraljevine Jugoslavije 55.4 %, u kotaru Glina bilo je 46.66 % pismenih iznad sedme godina života. Pritom je u nekim općinama, poput Stankovca ili Banskog Grabovca, broj nepismenih čak prelazio 60 %.⁴⁴ Državne, banovinske i lokalne vlasti problemima nepismenosti i nepolaženja pučkih škola nastojale su doskočiti, pa su tokom 1938. i 1939. otvorile dvije nove pučke škole, čime se njihov broj popeo na 29 u kotaru Glina.⁴⁵

Uz pučke škole, u samoj je Glini djelovala i niža (četverogodišnja) realna gimnazija. U nju je 1938. godine bilo upisano 333 učenika, kojima je predavalo jedanaest profesora.⁴⁶ U Glini je djelovala i Državna ženska zanat-ska škola, zatim šegrtska škola u okviru „muškog popravilišta“ (popravnog doma) te stručna produžna škola s pet predavača i 85 šegrta-slušaca.⁴⁷

U opširnom izvještaju o stanju kotara Glina u 1938. godini, kotarski je poglavar opisao i zdravstvene (ne) prilike glinskoga kraja. S jedne strane isticao je kako nema puno trahoma i spolnih bolesti, ali usporedno je istaknuo da ima dosta tuberkuloze uzrokovane lošim higijenskim uvjetima i neurednim životom pojedinaca. Kao kuriozitet spomenuo je kako se, zbog loše godine u šljivarstvu tokom 1938. peklo dosta rakije od kukuruza „nepodesna za zdravlje“. Usput je zaključio kako je dobra stvar što u Glini djeluje banovinska bolnica sa 70 kreveta, u kojoj su stalno zaposlena trojica liječnika.⁴⁸ Ipak je naglasio kako državne vlasti bolnicu zanemaruju, te je stala izgradnja njenog kirurškog paviljona, dok

infektivno odjeljenje i mrtvačnica nisu još ni u planovima. Na kraju je zaključio i kako treba uložiti više truda u izgradnju higijenskih bunara, posebno u općinama Maja, Banski Grabovac i Stankovac, u kojima više sela nije imalo izravan pristup pitkoj vodi.⁴⁹

5. RAD ZA OPĆE DOBRO – UDRUGE KOTARA GLINA 1933. – 1941.

Unatoč svim navedenim problemima jedne sredine koja je težila modernizaciji, ali još uvijek dobrim djelom nije uspijevala ostvariti iskorak prema njoj, postojao je bogat društveni život, osobito vidljiv kroz djelovanja raznih udruga i nepolitičkih društava. U njima bi se okupljali pojedinci koji su smatrali da zajedničkim radom mogu ostvariti razne kulturne, prosvjetne, gospodarske, humane, altruističke i druge ciljeve. Nažalost, podaci o osnivanju, djelovanju (i gašenju) udruga fragmentarno su sačuvani kroz arhivske i druge izvore. Tako ne saznajemo puno o osnutku i djelovanju mnogih udruženja, poput Glinskog športskog kluba. Osim toga, nakon uvođenja šestosiječanjske diktature 1929. ugašena su mnoge udruge koje nisu bile u skladu s novom državnom politikom i ideologijom. Iznenađujuće je koliko je, unatoč još 1929. donesenoj formalnoj zabrani rada svih društava s „plemenskim“, tj. hrvatskim, srpskim i sl. imenom, u kotaru Glina još 1933. djelovalo takvih udruga.

Iz siječnja 1933. imamo jedan od najkompletnijih popisa svih društava i udruga koje su tada legalno djelovale na području kotara Glina. U njemu je kotarsko poglavarstvo pobrojalo čak 40 društava. Već iz njihova imena može se razaznati koji su im bili ciljevi. Popis društava može se vidjeti u tablici koja slijedi. Valja istaknuti da je u glinskom kotaru postojao velik broj manjih društava čije je djelovanje bilo usmjereno na praktično poboljšanje poljoprivrede i stočarstva u kraju te osiguranju kredita da se napredak u agrarnom i stočarskom sektoru doista i ostvari. Osim toga, razgranatu djelatnost imao je i Sokol Kraljevine Jugoslavije, koji je zabranom drugih tjelovježbenih društava s etničkim predznakom trebao preuzeti ulogu jednog od glavnih odgojitelja mladih u integralnom jugoslavenskom duhu. Ipak, sva režimska udruženja kratko su djelovala. Jedan dokument iz 1936. šturo navodi kako u glinskom kotaru „nepolitička udruženja ne pokazuju naročite aktivnosti, većina ih tek životare, a nešto su aktivniji Sokol, Jadranska straža i glinski Sportski klub“.⁵⁰ Zbog širenja utjecaja

HSS-a te slabljenja režimske ideologije, do početka kotaru Glina djelovao je samo Sokol Kraljevine Jugoslavije te Kolo srpskih sestara.⁵¹

Tabl. 7. *Popis društava koja su djelovala na području kotara Glina 1933.*⁵²

Sjedište društva	Naziv društva (s godinom osnutka)
Glina	Dobrovoljno vatrogasno društvo (1889.)
Glina	Hrvatska seljačka zadruga (1903.)
Glina	Zanatlijsko i pomoćničko društvo (1906.)
Glina	Srpsko prosvjetno društvo (1923.)
Glina	Hrvatsko prosvjetno društvo (1922.)
Glina	Pjevačko društvo „Hrvatska vila“ (1913.)
Glina	Sokolsko društvo (1930.)
Glina	Sreski odbor udruženja općinskih namještenika Savske banovine (1930.)
Glina	Pčelarska zadruga (1930.)
Bučička Slatina	Hrvatska seljačka zadruga (1930.)
Donje Selište	Mjesna zadruga za poljoprivredni kredit (1929.)
Klasnić	Mjesna zadruga za poljoprivredni kredit (1929.)
Kraljevcani	Mjesna zadruga za poljoprivredni kredit (1928.)
Bačuga	Mjesna zadruga za poljoprivredni kredit (1929.)
Prnjavor Čuntički	Hrvatska seljačka zadruga (1909.)
Kraljevcani	Hrvatska seljačka zadruga (1928.)
Gornja Bačuga	Srpska zemljoradnička zadruga (1920.)
Luščani	Srpska zemljoradnička zadruga (1923.)
Bačuga	Srpska zemljoradnička zadruga (1907.)
Buzeta	Srpska zemljoradnička zadruga (1905.)
Svračica	Mjesna zadruga za poljoprivredni kredit (1928.)
Bjele Vode	Srpska zemljoradnička zadruga (1920.)
Mali Gradac	Srpska zemljoradnička zadruga (1905.)
Mali Gradac	Mjesna zadruga za poljoprivredni kredit (1928.)
Bijele Vode	Voćarska zadruga (1930.)
Stankovac	Mjesna zadruga za poljoprivredni kredit (1929.)
Donje Selište	Četa sokolskog društva (1931.)
Brezovo Polje-Brubanj	Četa sokolskog društva (1931.)
Mali Gradac	Četa sokolskog društva (1931.)
Vlahović	Četa sokolskog društva (1931.)
Luščani-Pecki	Četa sokolskog društva (1931.)
Banski Grabovac	Četa sokolskog društva (1931.)
Klasnić	Četa sokolskog društva (1931.)
Majske Poljane	Četa sokolskog društva (1931.)
Šušnjar	Četa sokolskog društva (1931.)
Glina	Lovačko društvo „Pogledić“ (1929.)
Prnjavor	Zadruga za uzgoj djetelinskog sjemena (1931.)
Glina	Pčelarska zadruga (1931.)
Dvorište	Lovačko društvo „Orao“ (1932.)
Glinsko Novo Selo	Pučka knjižnica Glinsko Novo Selo (1932.)

Osnutak novih udruga nastavio se i u nadolazećem razdoblju. Unatoč ograničenim mogućnostima uvida u izvorno gradivo, dostupni dokumenti svjedoče o nastanku novih društava, kao i o tome što je motiviralo ljude koji su ih težili stvoriti. Jedan od reprezentativnijih primjera je onaj iz sredine 1932., kada su se studenti raznih struka, rodom iz Gline, okupili i osnovali Glinski akademski klub. Iz nepoznatih razloga on se ne spominje u gornjem popisu udruga. Prvi predsjednik ove udruge bio je student šumarstva Stjepan Vidaković.⁵³ Kotarski je poglavar preporučio višim vlastima da se odobri djelovanje Glinskog akademskog kluba jer se društvo „ne će baviti politikom ili nemoralnim poslovima s razlogom što su u njemu mladi ljudi (Srbi i Hrvati), kojima je svrha da priredjivanjem raznih zabava nabave materijalna sredstva za pripomaganje njihovih siromašnih drugova“.⁵⁴

Sličnu su ulogu pomagatelja obrazovanja i kulture imala i neka druga društva. Krajem prosinca 1937., u prostorijama pučke škole u Bijelim Vodama, održana je konstituirajuća sjednica Jugoslovenske čitaonice. Ovo društvo je osnovano da unaprijeđuje „narodne i kulturne interese i njeguje društvenost i međusobno zbliženje članova čitaonice“, a zapravo će nabavljati „dobre knjige, držati političke i druge časopise, priredjivati zabave i predavanja“.⁵⁵ Za predsjednika društva je izabran Mićo Griva, a za tajnika Simo Kukoleča.⁵⁶

Početkom veljače 1938., u prostorijama hotela Kasine u Glini, održana je osnivačka skupština Pučkog kazališta. Nakon što su prisutni, koji su predstavljali određenu elitu ili barem srednji sloj stanovnika Gline, prihvatili pravila rada, odmah je izabrano i prvo rukovodstvo društva. Predsjednik je postao Svetozar Davidović (tada načelnik općine), tajnik Mato Kačkov (krojački obrtnik i predsjednik udruženja zanatlija), blagajnik Emil Paulić (mehaničar i kinooperater), dramaturg Veljko Drakulić (učitelj u domu maloljetnika), scenograf Vladimir Njegovan (student prava), a knjižničar Nikola Sunajko (završeni gimnazijalac, sin Koste Sunajka, pekarskog obrtnika i općinskog odbornika).⁵⁷ Što se tiče stranačke pripadnosti, kod nekih se članova nije moglo razaznati koga simpatiziraju, drugi su bili pristaše HSS-a, treći JRZ. Iako je zaključeno kako ovo društvo u ovakvom sastavu neće raditi protiv postojećih državnih zakona, napomenuto je kako je učitelj Veljko Drakulić „bio u godini 1936. uhapšen i optužen radi komunizma no radi nedostatka dokaza riješen je [...] svake krivnje“.⁵⁸

U lipnju 1940. u prostorijama Hrvatskog doma sastalo se 19 uglednih građana Gline, koji su osnovali još jed-

nu sličnu udrugu – Hrvatsko pjevačko društvo „Svačić“. Za predsjednika tog pjevačkog društva izabran je učitelj Josip Pinotić, a na osnivačkoj skupštini predstavljena su i pravila udruge.⁵⁹

Kako je u okolici Gline, uz poljoprivredu bilo razvijeno i stočarstvo, ne iznenađuje ni broj raznih stočarskih udruga i zadruga. Tako je, osim navedenih u gornjoj tablici, 1935. osnovana Udruga za uzgoj goveda pincgavske pasmine u Malom Gradcu.⁶⁰ Godine 1936. osnovana je i Udruga za uzgoj goveda pincgavske pasmine u Glini. Na osnivačkoj skupštini određena je i privremena uprava, na čelu s Ivanom Klobučarom, ratarom iz Donjeg Selišta.⁶¹ Nakon toga je tokom 1938. u samo nekoliko mjeseci osnovano više ovčarskih zadruga. Prvo u Bačugi,⁶² a zatim u Kraljevčanima⁶³ i Klasniću.⁶⁴ Iz tipski sastavljenih pravila saznajemo da su sve navedene udruge bile dio Saveza stočarskih udruga sa sjedištem u Zagrebu. Državne i banovinske vlasti nastojale su, kako novčanim dotacijama, tako i nabavkom rasplodne stoke doista pomoći napore stočarskih udruga u kraju.⁶⁵

Kuriozitet vremena bilo je i osnivanje lovačkih udruga. Tako je već 1935. osnovano Lovачko društvo u Klasniću, čiji je prvi predsjednik postao Ostoja Jović.⁶⁶ Nakon toga 1936. osnovano je Lovачko društvo „Soko“ u Bučici,⁶⁷ iz čijeg se naziva može razaznati da je možda bilo u protuteži prema 1932. osnovanom, prije spomenutom Lovачkom društvu „Orao“ iz Dvorišta u susjednoj općini Jukinac.⁶⁸ Konačno, u Dragotini je 1938. osnovano Lovачko društvo „Vuković“ za cijelu općinu Mali Gradac, čiji je predsjednik postao Jovan Badrić.⁶⁹

Osim toga, osnovana su i nova sportska društva. Kugljački sportski klub „Jastreb“ ipak nije bio među njima. Naime, osnutak tog društva sa sjedištem u Glini, zajedno s pripadajućim pravilima, predložen je na odobravanje državnim vlastima 1935. godine. Prije toga održana je i osnivačka skupština, na kojoj je bilo prisutno šesnaestak osoba, a koje su odabrale za prvog predsjednika kluba Emila Paulića.⁷⁰ Već ranije, tokom 1934. bilo je prvih pokušaja da se djelovanje kluba ozakoni, a 1935. osnivači su mislili da će lakše dobiti priznanje za djelovanje ako u društvena pravilima obećaju da će njihova udruge raditi u okvirima Jugoslavenskog kugljačkog saveza sa sjedištem u Zagrebu. Ipak, kao i kod pokušaja prve registracije, više razine vlasti odbile su dati odobrenje, interno to obrazlažući činjenicom što su „svi predlažaci osim Zimonja Adama i općinskog blagajnika Žinić Nikole poznati kao plemenski [tj. hrvatski] nastrojani i ekskluzivni“.⁷¹

Ipak, djelovanje nekih drugih udruga koje su promicale geslo „u zdravom tijelu zdrav duh“ nije bilo zabranjivano. Tako je 1936. dopušteno osnivanje sekcije Hrvatskog planinarskog društva u Glini. Ova glinska podružnica kao dodatak imenu matice društva dodat će sintagmu „Petrova Gora“. Tako će u prijavi za odobrenje osnutka koju je u ime društva podnio Cvjetko Burić stati Hrvatsko planinarsko društvo, podružnica „Petrova Gora“ u Glini.⁷²

Među drugim društvima osnovanima u godinama prije Drugog svjetskog rata trebalo bi istaknuti i osnutak Hrvatske žene u Glini. Radi se o podružnici istoimenog društva. Osnivanje ove udruge može nam govoriti o pokušajima uključivanja žena u društvo, pogotovo u jednoj urbanijoj sredini poput tadašnje Gline. Akcija za osnivanjem podružnice bila je dobro organizirana. Uz ključne osobe krovne organizacije iz Zagreba, predvođene potpredsjednicom Marijom Kumičić, napore su podržale i predstavnice podružnica iz Petrinje i Siska. Sve je rezultiralo velikim okupljanjem žena glinskog kotara u listopadu 1937., na kojem je odmah izabrana Marija Jurjević za predsjednicu podružnice. I sam izaslanik vlasti, koji je prisustvovao osnivačkoj skupštini u Glini bio je vjerojatno zatečen njenim uspjehom, jer je svoj izvještaj zaključio izjavom: „Na ovoj skupštini začlanilo se je u novo osnovano društvo ‘Hrvatska Žena’ 45 (četdeset i pet) članica.“⁷³

6. POLITIČKA PREVIRANJA U GLINSKOM KOTARU U PREDVEČERJE RATA

U glinskom kotaru djelovale su, što javno, što tajno, mnoge političke stranke. Sredinom 1930-ih možda je najbolje bila organizirana režimska Jugoslavenska nacionalna stranka (JNS). Na izborima za narodnu skupštinu, održanima 1935., izlaznost u glinskom kotaru je bila dobra te je glasalo točno 10 200 birača. Ipak, zahvaljujući prvenstveno nepoštenom izbornom zakonu, na istim je izborima poslanikom kotara Glina postao Bogdan Ercegovac s liste JNS,⁷⁴ makar je dvostruko više glasova od njega dobio Srđan Budisavljević⁷⁵ u ime Udružene opozicije (UO).⁷⁶ Bogdan Ercegovac, sin poznatog glinskog prote Nikole Ercegovca, ubrzo nakon dolaska u beogradsku Skupštinu, okrenuo se ka podupiranju nove režimske opcije, Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ) i njenog vođe, Milana Stojadinovića. S druge strane, u to doba počeo se i u kotaru Glina sve više osjećati utjecaj Hrvatske seljačke stranke (HSS), gotovo isključivo među Hrvatima.

Nakon petosvibanjskih izbora 1935., došlo je do većeg političkog razdjeljivanja u glinskom kotaru. „Samo-stalna demokratska stranka (SDS) na Kordunu i Baniji nije imala takve političke snage i utjecaja na srpski dio stanovništva kao HSS na hrvatski, jer su Srbi na Kordunu i Baniji bili podijeljeni i svrstani u nekoliko strana-ka.“⁷⁷ Doista, dosta je pravoslavnog stanovništva podupiralo režimske grupacije – do 1935. JNS, a nakon toga JRZ, radije nego Samostalnu demokratsku stranku, koja je tada djelovala u okvirima Seljačko-demokratske koalicije (SDK) s HSS-om.⁷⁸

HSS je u doba djelomične demokratizacije države, koja je uslijedila nakon atentata na kralja Aleksandra, nastojala izgraditi svoj položaj u političkoj, ali i drugim sferama utjecaja nad društvom. Obnovljen je rad Seljačke sloge, kao kulturno-prosvjetnog krila te stranke. Uz to, osnovane su i mnoge druge organizacije, poput Gospodarske sloge, koja je pod patronatom stranke radila na međusobnom povezivanju seljaka te podizanju kvalitete i cijene njihovih proizvoda.⁷⁹ Poslije potpisivanja sporazuma Cvetković-Maček Gospodarska sloga se pokazala kao jedno od najagilnijih udruženja u Banovini Hrvatskoj, pri čemu je uočeno kako se njeni članovi krajem 1940. okupljaju „u hrvatskim selima [glinskog kraja] i to zbog aktualnih pitanja prehrane i sl.“⁸⁰

Ipak, do 1939., ponekad se iza rada Gospodarske sloge skrivala prava politička akcija stranke koja je formalno od početka diktature još uvijek bila zabranjena. Sredinom veljače 1938., u gostionici Mile Butorca održan je sastanak oko četrdeset članova Gospodarske sloge, koji je zapravo bio sastanak simpatizera HSS-a s ciljem stvaranja mjesne stranačke organizacije u Glini. Sastanku je prisustvovao Đuro Kemfelja, član vodstva stranke. On je održao duži govor o političkom položaju stranke te zatražio da se izabere vodstvo mjesnog odbora stranke. Iako se odmah krenulo u taj posao, prisutni su se ubrzo međusobno posvađali, „što je dalo povoda Kemfelji da raspusti sastanak sa izjavom, da će se izbori provesti onda kada članovi budu složniji.“⁸¹ Problemi oko izgradnje organizacija HSS-a u kotaru Glina nastavili su se u idućim mjesecima. Tek je koncem listopada 1938., samo četrdesetak dana prije novih izbora za Narodnu skupštinu, održan novi sastanak pristaša HSS-a u Glini. Ovaj put on se odvio u Hrvatskom domu, u prisustvu šezdesetak osoba. Na istome je u ime vodstva stranke opet morao netko uredovati, ovaj puta stranački prvak Tomo Baburić. On je u svom govoru „kritikovao neslogu Hrvata u Glini i napomenuo da će se frankovcima morati narod osvetiti za njihovu razornu politiku“,

da bi nakon toga pozvao prisutne „da se slože i da ne teraju klasnu i stalešku politiku“. Nakon toga doista je izabran „akcioni odbor“ HSS-a Gline na čelu s umirovljenim učiteljem Franjom Bosiljevcem, ali nakon dužih rasprava i odlaska trećine dotad prisutnih, očito nezadovoljnih ovim izborom.⁸²

6.1. SITUACIJA U VRIJEME IZBORA ZA NARODNU SKUPŠTINU 1938. GODINE

Politički se život u glinskom kraju doista intenzivirao tokom 1938. godine, najvećim dijelom jer se na razini države očekivalo političko sučeljavanje vladajuće JRZ, koja nije provela obećanu demokratizaciju Jugoslavije nakon smrti kralja Aleksandra, s UO, čiju su politiku u hrvatskim krajevima zastupale HSS i SDS. Sredinom 1938., kotarski poglavar Miloš Uzelac, kao predstavnik državne vlasti u kotaru Glina, sastavio je povjerljiv izvještaj o osobama koje bi se mogle naći kao nositelji raznih stranačkih politika na nadolazećim parlamentarnim izborima, koji su doista održani u prosincu iste godine. Kandidat ranije režimske stranke, JNS, na izborima za Narodnu skupštinu trebao je biti Jovan Košutić, stolar i gostioničar iz Gline, koji je donekle uspio obnoviti djelovanje te propale političke opcije tokom 1938. i osnovati njenih 17 mjesnih organizacija u kotaru.⁸³ Što se tiče drugih stranaka, kotarski je poglavar smatrao kako bi kandidat tzv. *borbaša* (Jugoslavenske nacionalne stranke) na izborima mogao biti Milan Metikoš, koji je prije kao odvjetnik radio u Glini. Uz to, ispravno je predviđao kako bi SDK, odnosno UO, ponovno mogla kandidirati zagrebačkog odvjetnika Srđana Budisavljevića.⁸⁴

Iako je u konačnici došlo do ponovnog ujedinjenja mnogih političkih opcija pod listom Udružene opozicije, pod kojom su se u glinskom kraju paralelno kandidirali pristaše HSS-a, SDS-a i JNS-a, ništa nije bilo bolje ni u taboru formalno jedinstvene režimske JRZ-a. Unutar obje opcije postojale su paralelne liste raznih kandidata, a osim njih na izborima održanima 11. prosinca 1938. u kotaru Glina još se jedino samostalno kandidirala lista Jugoslavenskog narodnog pokreta „Zbor“. Ipak, u glinskom kotaru samo je šačica ljudi podržavala *Zbor*, pri čemu je vidljivo kako godinama nisu uspijevali izgraditi nikakvu stranačku bazu ni čvršću organizaciju.⁸⁵

U samoj Glini formiran je ogranak režimske JRZ tek u studenom 1937., dakle tek dvije i pol godine nakon što je ta vladajuća stranačka kombinacija stvorena na državnoj razini.⁸⁶ Kako se izabrani zastupnik formalni lokalni širitelj politike te stranke Bogdan Ercegovac nalazio u

Beogradu, za predsjednika mjesne organizacije JRZ tada je izabran kotarski liječnik Đuro Sužnjević, potpredsjednika Stevan Branković, a za tajnika Slavko Peleš.⁸⁷ Tek na rođendan kralja Petra II., 6. rujna 1938., održana je veća sjednica kotarskog odbora JRZ, na kojoj su se najviše pretresale teme vezane uz predstojeće parlamentarne izbore.⁸⁸ U međuvremenu su tokom prosinca 1937. te cijele 1938. godine osnivane i druge organizacije JRZ po raznim naseljima glinskoga kotara.⁸⁹

U isto je doba dolazilo do stvaranja mjesnih organizacija i drugih spomenutih stranaka. Primjera radi, akciju za osnivanje ogranaka tzv. „neovisne SDS“ po raznim je mjestima glinskog kotara početkom 1938. proveo Stevan Badrić, krojač iz Gline. Ipak, takvi se naponi nisu sviđali samoj JRZ, a među građanima su stvorili dosta pomutnje, pa je npr. u Gornjem Klasnici „došlo do toga da je jedno lice u tom selu ušlo u upravu mjesne organizacije S.D.S., iako je pre toga izabrano u upravu mesne organizacije J.R.Z. u istom selu“.⁹⁰

U jeku ovih napora izbio je sukob na višoj razini. Iako je izabrani narodni poslanik glinskoga kotara Bogdan Ercegovac podupirao politiku JRZ-a, tokom 1937. postalo je očito da je protivnik sklapanju konkordata koji je forsirala matica stranke.⁹¹ Kako su se u 1938. blizili parlamentarni izbori „šuškalo se“ kako vodstvo JRZ neće dopustiti njegovu ponovnu kandidaturu za zastupnika glinskog kotara. Iz ovoga je na terenu proizišla određena dihotomija, budući da je za vrijeme dok je Ercegovac bio u Beogradu organiziranje ogranaka te stranke po mjestima glinskog kraja proveo Đuro Sužnjević, time učvrstivši svoj položaj. On je uspio u stranku učlaniti navodno oko 3.000 pristaša JRZ-a u kotaru Glina⁹² te zatražio da se umjesto Ercegovca kandidira Dušan Letica, tadašnji ministar financija u Stojadinovićevoj vladi, ekonomski stručnjak rodom iz Majskih Poljana.⁹³ Stranačko vodstvo je odbilo ovaj plan te je četrdesetak dana prije održavanja izbora odlučilo da se Letica kandidira u kotaru Korenica. Nakon što je ovo objavljeno, održan je veliki sastanak svih mjesnih organizacija JRZ-a, kojih je bilo 32 na području kotara Glina. Na sastanku je zaključeno da se na listi JRZ-a u kotaru Glina kandidira Đuro Sužnjević. Za njegovog je zamjenika, ne bez trvenja, izabran Kosta Polimac, ratar iz Banskog Grabovca.⁹⁴ Ipak, stranačka središnjica opet je intervenirala te je odlučila na budućim izborima dati potporu i Sužnjeviću, kao i Ercegovcu, koji se pomirio s vodstvom, ali i primiti tzv. „borbaše“ pod okrilje svoje liste.

U nekoliko mjeseci prije održavanja izbora za Narodnu skupštinu politički je život u glinskom kraju živnuo.

Sve su političke opcije počele održavati razne konferencije te zvati istaknute političare svojih opcija da biračima rastumače kako, zašto i za koga glasati.⁹⁵ U svrhu jačanja JRZ, nakon ministra školstva Dimitrija Magaraševića, Glinu su 18. i 19. rujna 1938. posjetili ministar financija Dušan Letica te ministar fizičkog vaspitanja Mirko Buić, kasniji ban Primorske banovine. Formalno, svrha njihova puta bila je da sudjeluju na posvećenju sokolskih zastava i polože kamen temeljac za izgradnju sokolskog doma, ali su ujedno govorili na velikom skupu JRZ u Glini.⁹⁶ Slično ministrima je tih dana nastupao i „borbaš“ Milan Metikoš, agitirajući za JRZ.⁹⁷

Deset dana potom, uz manju pompu, kraj je pohodio i Srđan Budisavljević. On je u pratnji Jove Ćorkovića, stranačkog sudruga iz glinskog kraja, u više sela održao niz manjih sastanaka s pristašama SDS-a, isključivo po privatnim kućama.⁹⁸ Dana 30. listopada 1938. održan je ipak veći skup SDK-a na sportskom igralištu u samoj Glini, na kojem se okupilo navodno „oko 6.000 Srba i Hrvata“, a na kojem su govorili Srđan Budisavljević (SDS), Ivan Pernar (HSS), Ljudevit Tomašić (HSS), Rade Pribićević (SDS), Tomo Baburić (HSS) i drugi.⁹⁹ Nakon toga agitaciju za SDS, tj. UO, u dane prije izbora na sebe je preuzeo Čedo Rajačić, ali isto održavanjem manjih sastanaka po privatnim kućama sa šačicama pristaša, na kojima su govorili pretežito SDS-ovci te neko-

liko HSS-ovaca.¹⁰⁰ Predizbornu promidžbu su pratili i pozivi da se osnuju mjesne organizacije SDS-a.¹⁰¹ Ipak, u mnogim je sredinama primijećeno „da su seljaci ostali indiferentni i da ih ti govori [SDS-ovaca] nisu nimalo oduševili“.¹⁰² Slične je sastanke po domovima održavao paralelno i Jovan Košutić u ime JNS-a.¹⁰³ UO očito nije imala ni sredstava, ni kadra, ali ni dopuštenja vlasti za održavanje drugih većih skupova.

U konačnici, na izborima za Narodnu skupštinu 1938., u kotaru Glina glasalo je ukupno 10 173 birača. Rezultat izbora 1938. bila je formalna tješnja pobjeda Srđana Budisavljevića na listi Udružene opozicije, mada su u ukupnom broju više glasova od UO-a dobili razjedinjeni kandidati na listama JRZ-a. Konačni rezultati izbora za Narodnu skupštinu u glinskom kotaru 1938. (i 1935.) mogu se vidjeti u tablicama koje slijede. Na kraju je 1938., opet zbog nepoštenog izbornog zakona koji je dopuštao stranci koja dobije najveći broj glasova da automatski uzme 3/5 svih mjesta u Skupštini i sudjeluje u raspodjeli svih preostalih mandata, narodnim poslanikom glinskog kotara ponovno postao Bogdan Ercegovac.¹⁰⁴ Stranke okupljene u Udruženu opoziciju okrenule su se kolektivnoj kritici izbornog zakona i načina provođenja izbora, zbog kojih nisu primjereno zastupljene u parlamentu.¹⁰⁵

Tabl. 8. Rezultati izbora za Narodnu skupštinu održanih 5. svibnja 1935. u kotaru Glina¹⁰⁶

Ime i prezime kandidata	Lista na kojoj se kandidira (nositelj)	Broj osvojenih glasova
Bogdan Ercegovac (JNS)	JNS (B. Jevtić)	3 155
Đorđe Gavrilović (JNS)	JNS (B. Jevtić)	514
JNS ukupno: 3 669		
Srđan Budisavljević (SDS)	Udružena opozicija (V. Maček)	6 528
Udružena opozicija ukupno: 6 528		
Miladin Nenadović	JNP „Zbor“ (D. Ljotić)	0
Jugoslavenski nacionalni pokret „Zbor“ ukupno: 0		
Dragomir Tomić	„Staroradikali“ (B. Maksimović)	3
„Staroradikali“ („pašicevci“) ukupno: 3		

Tabl. 9. Rezultati izbora za Narodne poslanike održanih 11. prosinca 1938. u kotaru Glina¹⁰⁷

Ime i prezime kandidata	Lista na kojoj se kandidira (nositelj)	Broj osvojenih glasova
Bogdan Ercegovac (JRZ)	JRZ (M. Stojadinović)	3 931
Đuro Sužnjević (JRZ)	JRZ (M. Stojadinović)	853
Milan Metikoš („borbaši“)	JRZ (M. Stojadinović)	339
JRZ ukupno: 5 123		
Srđan Budisavljević (SDS)	Udružena opozicija (V. Maček)	4 874
Jovan Košutić (JNS)	Udružena opozicija (V. Maček)	140
Udružena opozicija ukupno: 5 014		
Miloš Bunčić	JNP „Zbor“ (D. Ljotić)	36
Jugoslavenski nacionalni pokret „Zbor“ ukupno: 36		

6.2. STANJE U DOBA BANOVINE HRVATSKE

Neposredno nakon formalne pobjede JRZ-a na izborima za Narodnu skupštinu 1938., knez Pavle odlučio je konačno riješiti unutarnju državnu krizu. U veljači 1939. smijenio je Stojadinovića te na premijersko mjesto doveo Dragišu Cvetkovića. On je uz pomoć krune u kolovozu iste godine sklopio sporazum s HSS-om. Sporazum Cvetković-Maček trebao je riješiti unutarnju državnu krizu i to primarno putem stvaranja autonomne hrvatske jedinice unutar još uvijek formalno unitarne Jugoslavije – Banovine Hrvatske. Paralelno uz to dogodio se ulazak HSS-a u vladu s JRZ na državnoj razini, što je opet trebalo davati legitimitet novoj politici srpsko-hrvatskoga pomirenja, a Kraljevini Jugoslaviji, kao i samoj Banovini Hrvatskoj – stabilnost.¹⁰⁸

SDS je od svog stvaranja imao određenu potporu među stanovništvom u Glini i okolici, makar ostaje nejasno koliko. Nakon stvaranja Banovine Hrvatske, HSS, preko sada benevolentnijih organa vlasti, pružao je potporu radu svog koalicijskog partnera. Pogotovo se to odnosilo na politiku koja je išla za time da SDS u miješanim ili većinskim pravoslavnim krajevima okupi oko sebe što više Srba odanih „politici sporazuma“. Usput je dolazilo do proširenja postojećih i stvaranja novih stranačkih kapaciteta HSS-a i SDS-a.

U razdoblju nakon potpisivanja sporazuma obje stranke SDK, HSS i SDS, su se u kotaru Glina reformirale na najnižim razinama. Sredinom listopada 1939. u Glini je održan „sastanak HSS-a, radi reorganizacije“.¹⁰⁹ Radi toga čak je zatražen povratak s vojne vježbe za Janka Bjelajca, predsjednika kotarske organizacije HSS-a.¹¹⁰ U siječnju 1940. reformirao se i SDS, pri čemu je za novog predsjednika radnog odbora kotarske organizacije aklamacijom izabran dr. Stevo Gajić, za potpredsjednika krojač iz Gline Stevo Badrić, a za tajnika lokalni učitelj Veljko Drakulić. Pritom je Gajić, koji je sam zvao sudionike na ovaj skup iz svih sela kotara Glina zahtijevao da prisutni po povratku u svoje sredine stvore mjesne, općinske i kotarske odbore stranke. Uz to je naglasio potrebu „da se seljaci Srbi u ovome srezu [tj. kotaru – op.a.] grupišu u S.D.S. i tako kompaktni dobiju za svoja sela sve što im je potrebno“.¹¹¹ Reorganizacija SDS-a u glinskom kraju, kako je objasnio kotarski poglavar Sarkanjac, koji je istu navodno i potakao, bila je potrebna kako bi se „postavio čvrsti temelj, a na osnovu kojeg bi se dalje moglo raditi na jačanju i širenju stranke“ te utvrđivanju njena utjecaja.¹¹² Ipak, i nakon toga SDS neće

uspjeti uhvatiti korijena u glinskom kraju te će još srpski seljaci, čije je interese ta stranka trebala braniti, zamjerati sluganski odnos prema HSS-u te nasilno nametanje stranačkih pristaša na čelo samouprava u svojim sredinama.¹¹³

SDS nije djelovala samo kao stranka u glinskom kraju. Ona je imala i svoja društva. Jedno od njih bilo je i tzv. Seljačko kolo, slično kao HSS-ovske organizacije (Seljačku i Gospodarsku slogu) radilo na „gospodarskom i kulturnom podizanju sela“.¹¹⁴ U rujnu 1938. održana je velika skupština Seljačkog kola za cijelu Baniju u Glini, na kojoj se skupilo više organizacija iz šire okolice. Konferenciju je otvorio predsjednik organizacije, ujedno i tadašnji predsjednik SDS-a Adam Pribičević.¹¹⁵ U ožujku 1940. ogranak Seljačkog kola Glina održao je veliku godišnju sjednicu. Tom prilikom predsjednik lokalne podružnice Mile Dulikrava, seljak iz Donjeg Selišta, izrekao je generalizirajući, prilično pesimističan govor o ekonomskom stanju seljaštva.¹¹⁶

Ipak, nisu se svi mirili sa stanjem u državi nakon sklapanja sporazuma Cvetković-Maček. Iako je HSS u okvirima Seljačko-demokratske koalicije, a preko podupiranja jače aktivnosti SDS-a, nastojala djelovati na srpsko pučanstvo da prihvati i Banovinu Hrvatsku i politiku sporazuma općenito, tim naporima opirali su se pristaše drugih srpskih stranaka. Unutar samog JRZ-a, koji je formalno bio na vlasti, došlo je do rascjepa na one koji podržavaju i koji ne podržavaju ovaj dogovor. Uz djelovanje drugih srpskih kulturnih i političkih društava na terenu, poput pokreta „Srbi na okup“ ili „Krajina“, situacija je postajala alarmantnija, a nacionalne i vjerske tenzije su rasle.¹¹⁷

Na samom kraju 1939. pristaše JRZ-a, vjerne smijenjenom Milanu Stojadinoviću, predvođene glinskim javnim bilježnikom Stevanom Brankovićem, odlučile su u Glini na sportskom igralištu održati veliki skup na koji su pozvale svo, prvenstveno srpsko stanovništvo čitave Banije. Makar su vlasti zabranile održavanje sastanka, pristaše su se 31. prosinca 1939. pod nacionalnim zastavama ipak zaputile prema Glini. Obaviještena o ovom kretanju, žandarmerija je odlučno spriječila ulazak u grad skupinama iz okolnih mjesta (Oblaja, Bojne, itd.) koje su u kolonama s barjaktarima, pjevajući išle prema Glini. Tek su nakon razgovora s organima reda i predaje zastava u manjim grupama pojedinci puštani u grad kako bi se ugrijali i okrijepili. Do sredine dana vlakom je iz smjera Petrinje i Karlovca, većinom iz Gline i okolnih mjesta, došlo još nekoliko stotina pristaša JRZ-a. Oni su

pokušali održati skup pred zgradom općine u Glini, ali opet su bili rastjerani od kotarskog poglavara i žandarmerije.

Iako ovaj sukob pristaša „srpskog pokreta“ s organima vlasti nije završio nikakvim fizičkim sukobom, kotarskom se poglavaru neposredno nakon ovih događaja došlo požaliti više pravoslavnih svećenika iz šire okolice Gline.¹¹⁸ Svi su iznijeli mišljenje kako je zabrana skupa bila kontraproduktivna, jer pravoslavni svećenici ne vode „nedozvoljenu akciju među narodom“, već nastoje kanalizirati ono što su okarakterizirali kao „srpski pokret“ koji je „nastao odozdo iz naroda, a ne po akciji sveštenstva. Sveštenstvo da je samo preuzelo zadatak da tom pokretu dade zakonit pravac, da se ne bi izrodilo u bezakonje. Zato da je i bio sazvan ovaj zbor, da se narod stvarnim obrazloženjem smiri“.¹¹⁹ Glinski kotarski poglavar Jovan Sarkanjac zaključio je kako su isti svećenici doista „nakon ozbiljnih opomena sa strane vlasti na narod pomirljivo djelovali, te žandarmerija nije imala prilike da igdje aktivno istupi“. Zaključio je kako su „vlakom u 16.18 iz Gline otišli i posljednji učesnici [najavljenog skupa]“.¹²⁰ Time je situacija, bar privremeno, bila riješena.¹²¹

Naspram njih, u glinskom je kraju nastavilo djelovati krilo JRZ-a skloni politici sporazuma te odano vladi Cvetković-Maček. Već početkom studenog 1939. održana je konferencija JRZ, na kojoj su govorili bivši ministar Dimitrije Magarašević, sada kao predsjednik odbora te stranke za čitavu Banovinu. Hrvatsku te već spomenuti Đuro Sužnjević. Obojica su pred tridesetak okupljenih razlagali potrebu prihvaćanja sporazuma Cvetković-Maček, makar su se kritički osvrnuli na politiku suparničke SDS. Negativan stav prema SDS-u bio je posljedica činjenice što su pristaše te stranke postavljeni kao komesari na čelo nekih općina gdje su na prošlim općinskim izborima uvjerljivo pobijedile liste JRZ-a.¹²² Osim toga, SDS-ovci su navodno radili na tome da dođe do premještanja nekih državnih službenika – tvrdolinijskih pristaša JRZ-a iz Gline, posebno vrlo poštovanog šefa porezne uprave te sokolskog organizatora Sime Potkonjaka.¹²³ Uz sve navedeno, pristaše JRZ-a su tokom 1939. jasno uočile sve veću i javnu prisutnost Hrvatske seljačke zaštite (HSZ) u kotaru.

Stvaranje i poslanje Seljačke zaštite, zajedno s Građanskom zaštitom, potaknula je u drugoj polovini 1930-ih HSS, proklamativno kako bi zaštitila građane od zlostavljanja represivnih vlasti.¹²⁴ Ipak, ne može se reći da je djelovanje HSZ, *de iure* ilegalne organizacije polu-

vojničkog tipa, vodilo smirivanju nacionalne netrpeljivosti. Na terenu se često događalo da nedisciplinirani članovi HSZ, bez pravog nadzora nad svojim djelovanjem, a osnaženi patronatom HSS-a i svojom brojnošću, sami djeluju represivno. Prve čete HSZ u hrvatskim selima u kotara Glina uočene su već 1937. godine.¹²⁵ Ipak, nakon potpisivanja sporazuma Cvetković-Maček njihova je prisutnost postala očitija, a akcije češće. To se nije sviđalo službenim organima vlasti koji su držali da je njihova zadaća da održavaju red i mir, a ne „zaštitari“, makar su izbjegavali otvorene sukobe s njima. Prve jače manifestacije moći HSZ u glinskom kotaru možemo vezati uz početak rujna 1939. godine. Naime, već 3. rujna, ni deset dana nakon potpisivanja Sporazuma, HSZ je obavila javnu vježbu i smotru na gmajni zemljišne zajednice Jukinac. Na vježbi se našlo oko 450 članova, podijeljenih u pet vodova. Nakon nje, „zaštitari“ su „promarširali u koloni dvojnih redova kroz ulice Gline, nakon čega su se u miru razišli“.¹²⁶ Nakon toga će zaštitari praznicima održavati u hrvatskim selima oko Gline vježbe vojnog karaktera. „Te su situacije korištene za političke manifestacije pa se u Glinu dolazilo s transparentima i hrvatskim trobojkama, što je odudaralo od dotadašnjeg načina proslave ovakvih praznika“.¹²⁷

Osim toga, „zaštitari“ su bili odgovorni za nekoliko incidenata u okolici Gline. Početkom rujna 1939., u Maloj Solini najprije su verbalno, a zatim i fizički spriječili državne financijske organe koji su došli uništiti ilegalno zasijani duhan.¹²⁸ Sredinom istog mjeseca, četrdesetak članova HSZ iz Viduševca napalo je u svom mjestu Roma Stevu Paropatića. Njega su optužili za krađu usjeva te su ga pretukli, a zatim i obavili pretres njegova imanja. Iste večeri zapaljene su mu štala i kuća. Članovi HSZ priznali su da su ga istukli i napravili ilegalni pretres, ali su odbijali priznati podmetanje požara.¹²⁹ Sredinom prosinca 1939. nestale su dvije svinje jednom seljaku iz Glinske Poljane. Nakon nekoliko dana u potragu uključila su se četvorica članova HSZ, tražeći ih po susjedstvu. Nakon što su se pretresu svojih dvorišta oduprla dvojica stanovnika istoga mjesta, Petar Gruborović i Janko Janjić, zaštitari su ih, zajedno s njihovim ženama, istukli te povelili prema selu Graberju, kao kaznu što su se protivili njihovom uredovanju. Pustili su ih tek nakon par sati. Žandarmerija je dočula za ovaj događaj te je nakon ispitivanja sve četvorice „zaštitara“ protiv njih podignuta optužnica za počinjenje kaznenih djela, mada se iz spisa ne vidi što je bio rezultat sudskog progona.¹³⁰

Radi ovakvih postupaka članova HSZ, ali i širenja alarmantnih vijesti o postupcima HSZ-a prema Srbima u drugim dijelovima Banovine Hrvatske, u glinskom je kraju krajem 1939. došlo do pokušaja stvaranja neke slične organizacije, koja je trebala štititi Srbe od represije lokalnih „zaštitarā“. ¹³¹ Tako je neformalno nastala tzv. *Željezna garda*, čiji su se članovi raznim akcijama suprotstavljali „zaštitarima“, ali i drugim pristašama politike Sporazuma. Kako je *Željezna garda* počela paliti sjena lokalnim Srbima – pristašama SDS-a i suradnje s HSS-om, a bila je bliska srpskom pokretu *Krajina*, koji je osuđivao Sporazum, njeno je djelovanje 1940. zabranjeno. ¹³²

Čini se da se situacija poslije ovih ispada ipak ponešto smirila. Početkom 1941. kotarsko je poglavarstvo navelo da HSZ djeluje u granicama svojih pravilnika i taktično „te nema incidenata kao prije godinu dana“. Nadalje, naglasili su kako je preporučeno „vodstvu HSS da pročisti redove seljačke zaštite u pojedinim selima, čime će se ugled iste još pojačati“. ¹³³

6.3. KOMUNISTI I DRUGI PROTIVNICI REŽIMA U DOBA BANOVINI HRVATSKE

Državne vlasti, kako one prije sklapanja sporazuma Cvetković-Maček, tako i one poslije toga, zabrinjavao je utjecaj komunista na društvo. Od 1920. zabranjena KPJ bila u ilegali te se prvenstveno preko letaka obraćala građanima, pozivajući ih na pobunu. Vlasti su posvećivale puno pažnje da pronađu komuniste, koji su se zbog dugogodišnje zabrane djelovanja usavršili u konspirativnim metodama rada i otpora režimu. Iako su državni organi imali puno sumnji, dokaza da je netko simpatizer ili član KPJ bilo je relativno malo. ¹³⁴

Akcije komunista u glinskom kotaru, od 1938. pa do raspada Kraljevine Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu 1941., bile su sporadične i prilično neorganizirane. Vidljivo je to iz više šturo opisanih slučajeva. Oni su većinom vezani uz doba Banovine Hrvatske, dok ih je manje bilo u ranijim godinama, možda zbog velike istrage i osude glinskih komunista iz sredine 1930-ih. ¹³⁵ Ipak, vidi se kako je približavanjem ratne prijetnje utjecaj komunista porastao.

Primjera radi, već za 1. svibanj (tj. 1. maj) 1940. komunisti su organizirali ispisivanje raznih antiratnih i drugih parola po samoj Glini. ¹³⁶ Ovakve akcije su se nastavile. U listopadu 1940. „zapaženo je rasturanje letka pod nadpisom ‘Radnicima i seljacima sreza glinskog’ s

potpisom ‘Glinski sreski komitet KPH’. Letak je [bio] lokalnog karaktera. Umnožen je na geštetneru“. ¹³⁷ Drugi, možda i zanimljiviji primjer blo je javno objavljivanje raznih parola. U noći s 1. na 2. listopada 1940., na zgradi općinske uprave u Malom Gradcu, osvanuo je papir s porukom napisanom rukom: „Dolje rat. Smrt špekulantima i narodnim gulikožama. Dolje vlada Cvjetković-Maček, tražimo savez SSSR vlast radnom narodu, Živio Staljin. Živio savez radnog naroda“. ¹³⁸ Slične su se parole pojavile i na zgradi škole te lokalnoj pravoslavnoj crkvi. Iako je kotarsko poglavarstvo naredilo „najsvestraniju istragu i provjeru u cilju eruiranja krivaca“, rezultati potrage za počiniteljima ostaju nam nepoznati. ¹³⁹ Sličan se događaj ponovio 1941., samo nešto više od mjesec dana prije napada Trećeg Reicha na Kraljevinu Jugoslaviju. Naime, žandarmerijska stanica u Obljaju izvijestila je „da je na više mjesta u selima Balinac, Šibina, Šašava i Hajtić, na ogradama i kućama, od 28. februara na 1. marta ispisano sa farbom kom[unističke] parole ‘Živio drug Staljin’, ‘Oćemo kruha’, ‘Živila Crvena nepobjediva armija’, ‘Živio SSSR’ i ‘Nećemo rat’, ‘Dolje vlada gladi’ i ‘Dolje sporazum Cvetković Maček’“. ¹⁴⁰ Za ispisivanje ovih parola sumnjičilo se Slobodana Galogažu, učitelja iz Šašave, koji je bio dobar prijatelj s Čedom Rajačićem, glinskim odvjetnikom, formalno članom SDS-a, ali navodno i glavnim komunističkim organizatorom u kotaru. ¹⁴¹

Doista, čini se da je Rajačić bio umješšan u slučaj, barem indirektno. Naime, samo nekoliko dana ranije, u noći s 25. na 26. veljače, osvanule su slične parole napisane po mnogim građevinama u samoj Glini. Jedna od „pošaranih“ kuća bila je i ona draguljara Karla Jeseneka, koji je posvjedočio da je oko 22 sata vidio kako iste piše Đuro Crvenko, rodom iz Petrinje, koji je bio zaposlen kao pisar u Rajačićevom odvjetničkom uredu. Odmah je provedena i premetačina u kojoj „nije ništa sumnjivo od komunističkog materijala pronađeno“. ¹⁴²

Ionako paranoičnim organima vlasti nije trebalo dugo da uz ispisivanje ovih parola povežu i druge stvari. U jednu ruku oni su dobro uočili okretanje građana, pa čak i običnih seljaka u glinskom kotaru prema idejama komunizma, dobro povezujući taj fenomen kako s teškim ekonomskim stanjem u državi, ali i nezadovoljstvom politikom sporazuma Cvetković-Maček. Naspram toga, čini se kako su ipak pretjerivali u opisima prisutnosti pristaša komunizma. Prema poslijeratnim svjedočanstvima Ljubana i Ranka Mitića, potkraj Kraljevine Jugoslavije na teritoriju kotara Glina djelovalo je

30 partijskih ćelija, s 271 članom. Od toga je bilo 215 Srba i 56 Hrvata. Više od 73 % članova (198) činili su seljaci, dok su među ostalima prednjačili radnici te đaci i studenti.¹⁴³

U opširnom izvještaju podnesenom 24. ožujka 1941., dakle neposredno prije izbijanja ratnih sukoba, vršitelj dužnosti glinskog kotarskog poglavara, Milenko Milić, opisao je kako se ispisivanje parola nastavilo krajem veljače i po drugim selima. Osim toga, „iskorištene su pravoslavne poklade 2. o[vog] mj[eseca] naročito u općini Mali Gradac, gdje su maskirani mladići u pojedinim zaseocima obilazili kuće sa crvenim krpama i pijani uzvikivali kom[unističke] povike“.¹⁴⁴ Izvještaj spominje i druge metode otpora. „Ljevičari“ su po procjeni zamjenika kotarskog poglavara sve otvorenije ulazili u sukobe i s crkvenim vlastima, i to obje vodeće vjeroispovijesti u kotaru. Tako je rimokatolički župnik iz Male Soline „uskratio zvonjenje jednom umrlom licu [navodnom komunistu], a tužbu nadbiskupskom ordinarijatu protiv ovoga župnika nije pravio nitko drugi već Srbin-pravoslavac, inače otvoreni komunistički simpatizer dr. Čedo Rajačić“. S druge strane „komunistički inspiratori“ navodno su još veću pomutnju stvarali u srpskim selima. Tu se „pokušalo djelovati i na srpsko rodoljublje, koje je u navodnoj opasnosti od hrvatstva, na djedovsko pravoslavlje koje da je u opasnosti od katoličanstva i Rima; prema siromašnom se je nastupalo prikazivanjem današnjih predstavnika naše Banovine [Hrvatske] kao protežera velikog kapitala a prema bogatijim seljacima se htjelo djelovati predstavljanjem straha da će biti svi Srbi bez obzira, da li su posjednici ili ne, proterani na Kosovo, kad Hrvati dodju do svojih narodnih prava“.¹⁴⁵

Što se tiče progona sumnjivih komunista, zamjenik kotarskog poglavara požalio se da nema ni sposobnošću ni brojnošću dobar kadar u žandarmeriji, kao i da pojedinci ne žele svjedočiti ili bi rado namjerno krivo svjedočili. On je stoga nastojao uvesti stroži red te početi sustavnije i strože kažnjavati razne izgređnike u glinskom kotaru, od običnih pijanaca pa do „destruktivnih elemenata“, tj. svih onih za koje je smatrao da su prijetnja poretku. U polupoetskom stilu, inače stranom tadašnjem birokratskom diskursu, Milić se posebno oburio na odvjetnika Čedu Rajačića, kojeg je stavljao u vezu s disidentom SDS-a iz Petrinje Radom Pribićevićem. „Svi tragovi i ako ne potpuno za sudski postupak dokazani vode iz svih ovdašnjih sela i zaselaka od posljednjeg naučnika, kočijaša i pastira koji sanja o Sovjetskoj Rusiji do bogatog gazde kordunaškog koji se je

poslije rata svjetskoga vratio iz Amerike zadojen «Socijal-demokracijom» – do kancelarije Dr. Čede Rajačića u Glini i njegovih nekolicine prijatelja, koji na najdiskretniji način iskorišćavaju sve što mogu da seljaka ozlovolje, načine ga apatičnijim i privuku u svoje kolo“.¹⁴⁶

Osim komunista, državne vlasti iznimno su oštro postupale i na svaku naznaku subverzivne, osobito ustaško-domovinske aktivnosti u kotaru. Tako su početkom 1937. u Glini uhitile studenta prava Ivana Krina „radi pokušaja širenja zabranjenih letaka i sumnje da ima veze sa hrvatskim ustašama“. Isti izvještaj navodi kako je nekoliko tjedana poslije uhićen i seljak iz Bačuge Jovo Ćorković, kod kojeg je nađen letak nepoznatog autora usmjeren protiv JRZ-a, naslovljen „Novi Jude“.¹⁴⁷ Nakon sklapanja sporazuma Cvetković-Maček vlasti su nastavile djelovati raznim represivnim metodama prema svim znakovima nezadovoljstva, pa tako i onih s protusporazumske strane. Tako je krajem svibnja 1940. žandarmerijska patrola uhitila Stevana Jekića, kolara iz Banskog Grabovca, jer je na sajmu u istom mjestu započeo tuču s prisutnim stanovnicima te je uz psovke vrijeđao „Hrvate, Hrvatsku banovinu, sve Srbe izdajice, koji su glasali za sporazum, da to sve treba potući i uništiti“. Nije ostao dužan ni nekolicini žandara, koji su se tamo našli da ga umire. Oni su ga sproveli u žandarmerijsku stanicu iz koje je izišao kad se smirio, naravno, uz kaznenu prijavu.¹⁴⁸

Hrvatska pravaška opcija u glinskom kotaru bila je jaka zbog prisutnosti Mirka Puka, kasnijeg ministra pravde u vladi NDH. Ta opcija, barem na papiru, nije zabrinjavala državne vlasti. Procjenjivali su kako je utjecaj Mirka Puka malen i ograničen na „građanske slojeve“ u samoj Glini, tim više što „se isti javno ne ističe, te ne održava nikakove zborove i tom slično“.¹⁴⁹ Od njihova javnog djelovanja ostala je jedna štura vijest kako je „28. V. 1939. održao u Glini predavanje Budak dr. Mile, advokat i hrvatski književnik iz Zagreba“.¹⁵⁰ Ipak, frankovaca nije bilo dovoljno u kotaru da započnu neke prave subverzivne akcije.

6.4. OPĆINE GLINSKOGA KRAJA 1938–1941.: IZMEĐU POLITIKE I GOSPODARSTVA

Gotovo sve općine u kotaru Glina, u razdoblju od 1938. pa do raspada Kraljevine Jugoslavije 1941., susrele su se s dva glavna problema. Prvi je bio loše financijsko stanje općinskih uprava, koje zbog ekonomske krize i neimaštine stanovnika-poreznih obveznika nisu mogle

adekvatno funkcionirati.¹⁵¹ S druge strane, osobito nakon stvaranja Banovine Hrvatske postavilo se pitanje održivosti na vlasti nekih općinskih uprava, pogotovo onih za koje se smatralo da ne podupiru politiku Sporazuma. Doista, HSS-ove vlasti, koje su preuzele upravu nad Banovinom Hrvatskom osjećale su se prilično nesigurno u svoj položaj na terenu, posebice u etnički miješanim sredinama, poput područja kotara Glina. Ovdje ih je zabrinjavala činjenica što su na posljednjim općinskim izborima, održanima 1936., u većini općina pobijedile pristaše JRZ među kojima je bilo onih koji su do 1939., ali i nakon stvaranja Banovine Hrvatske, javno ili tajno istupali protiv politike Sporazuma Cvetković-Maček.

Početkom listopada 1939., dakle neposredno nakon sklapanja sporazuma Cvetković-Maček, mjesna organizacija HSS za Glinu uputila je središnjici stranke dopis u kojem je pobrojala sve svoje sumnje u nepotizam, ko-

rupciju i nerazborit utrošak novca glinske općinske uprave. Pritom su se spominjali veliki iznosi za nabavku novih motora za lokalnu električnu centralu u Glini,¹⁵² namještanje poslova rodbini, itd. Uz to, tražili su premještaj čelnih ljudi državnih institucija u mjestu, koje se optuživalo ponajviše zbog „neprijateljstva napram Hrvatima“.¹⁵³ Glinskog kotarskog poglavara čini se da je iznenadio dopis s kojim je suočen. Sam je obrazlagao, stavku po stavku, kako činjenično stanje ne odgovara prijavi mjesne organizacije HSS-a. Dapače, rekao je da se radi o etnički i vjerski miješanom kotaru, pa je oko pitanja državnih službenika u razgovoru s vodstvom više razine, kotarske organizacije HSS-a, došao do zaključka da se „ne postavlja pitanje da li je pojedinac [tj. službenik] Hrvat ili Srbin“, dok je kotarska organizacija SDS-a čak tražila „da isti budu po mogućnosti Srbi i to pristalice SDS, pošto je u ovom srezu većina srpskog življa“.¹⁵⁴ Zbog toga do većih smjena ipak nije došlo.

Tabl. 10. *Popis načelnika općina kotara Glina iz 1938. godine*¹⁵⁵

Općina	Ime i prezime načelnika	zanimanje	Stranačka pripadnost
Banski Grabovac	Đuro Jekić	ratar	JRZ
Bučica	Tomo Dobrenić	ratar	HSS
Glina	Svetozar Davidović	posjednik	JRZ
Jukinac	Stjepan Raf	ratar	HSS
Klasnić	Ilija Petrović	ratar	JRZ
Kraljevcani	Stanko Letić	ratar	JRZ
Maja	Dušan Lazić	ratar	JRZ
Mali Gradac	Kuzman Trivanović	ratar	JRZ
Stankovac	Petar Cestarić	ratar	HSS

Što se tiče problema ekonomskog tipa, uz teško gospodarsko stanje doista su se često „lijepile“ i razne afere, korupcija i pronevjere u općinama. O velikim poslovnim zaostacima i još većim dugovima upravnih općina u sastavu kotara Glina posvjedočio je nekoliko puta tijekom svojih kontrola kotarski poglavar Jovan Sarkanjac. Iako je on vrlo marljivo bilježio sva dugovanja dotičnih općina, često ih je opravdavao „lošim financijskim stanjem općine“, siromaštvom stanovnika, velikom zimom, a dijelom i „nemarom dužnika“.¹⁵⁶ I u samoj Glini, čija je općinska uprava pregledana neposredno nakon sklapanja sporazuma Cvetković-Maček, prigodom čega je načelnika iz redova JRZ Svetozara Davidovića zamijenio HSS-ov komesar Franjo Brkić, bilo je problema. Ranije te godine otpušteni su iz službe općinski pisari Mika Naglič i Stjepan Kreštelica zbog počinjenja pronevjera koje su iznosile oko 33 000 dinara.¹⁵⁷

U konačnici, čak i kad su se pronevjere ustanovile, očekivani rezultat znao je izostati. Možda je najbolji primjer za to presuda protiv općinskog bilježnika i v.d. blagajnika općine Kraljevcani Steve Lelića, iz studenog 1938. godine. Lelić je osuđen zbog raznih službenih propusta, ali i pravih bezakonja te pronevjera, iako prilično blago – prvostupanjski samo na zaustavljanje napredovanja u službi i povrat otuđenog novca.¹⁵⁸ Sredinom iste 1938. uhapšen je i bivši načelnik općine Jukinac Jovan Paić, za kojeg se pokazalo da je mozak koji stoji iza manje bande koja je u glinskom kraju krala stoku.¹⁵⁹

Ranije, u ožujku 1938., kotarski je poglavar, kao državni nadzorni organ nad radom samouprava, izvršio iznenadni pregled poslovanja općine Banski Grabovac. Pritom je ustanovljen manjak u općinskoj blagajni te razne sumnjive priznanice troškova. Za pronevjere je od-

mah optužen općinski blagajnik Vasilije Badrić, koji je priznao da je njegovom krivnjom nastao manjak od gotovo 15 000 dinara pa je suspendiran.¹⁶⁰ Zbog ovih pronevjera uskoro je došlo do krize u općini, jer je u idućih nekoliko tjedana 24 od 30 općinskih vijećnika dalo ostavke, držeći tadašnjeg načelnika Đuru Jekića, barem zbog slabog nadzora nad radom povjerenih mu službenika, suodgovornim za nastali manjak. Kotarski poglavar nije se baš pohvalno izrazio o članovima općinskog vijeća, koji su dotad mahom izbjegavali dolaziti na sjednice i preuzeti odgovornost za stanje u općini, kao ni o 1936. izabranom općinskom načelniku Jekiću, kod kojeg je ustanovio manjak „moralnih kvalifikacija“, tj. odanost piću i potpuno zanemarivanje dužnosti načelnika.¹⁶¹ Unatoč ovom neskladu, kriza nije lako prebrođena pa je Jekić sve do 1940. ostao na čelu općine.

Nesavjestan rad izabranih općinskih dužnosnika i profesionalnog činovničkog kadra (općinskih bilježnika i blagajnika), kao i sveprisutna korupcija, samovolja i česti stranački, ali i osobni sukobi dodatno su kočili rad za opće dobro. Uzmimo primjer općine Mali Gradac. U njoj je na općinskim izborima 1936. uvjerljivo pobijedila JRZ te je njen kandidat Tomo Samardžija postao načelnik. Ipak, već dogodne općinsko mu je vijeće izglasalo nepovjerenje te je na njegovo mjesto došao Kuzman Trivanović, seljak iz istog mjesta. Ipak, već krajem 1938. postala je očita i njegova samovolja te protupravan rad, pogotovo onaj vezan uz prikupljanje poreza i prireza za funkcioniranje općine, pa je općinsko vijeće zatražilo i njegovu smjenu te postavljenje Nikole Uglješe novim načelnikom. Iako je Trivanović priznao da je nemoguća njegova daljnja suradnja s vijećem koje je tražilo njegovu glavu, još tokom 1939. odbijao je podnijeti ostavku.¹⁶² Kotarski poglavar, koji je u studenom 1939. još jednom došao u kontrolu općine Mali Gradac zaključio je da su načelnik općine i drugi članovi općinske uprave, kao i cijelo općinsko vijeće zbog međusobnih sukoba potpuno zanemarili svoje obveze. Zbog toga te godine uopće nije donesen proračun, niti je uspostavljen ikakav unutarnji nadzor nad prihodima i rashodima općine te radom podređenih službenika. Stoga je podnio zahtjev da se razriješe svi članovi općinskog vijeća, uključujući i načelnika, te da se postavi nova uprava.¹⁶³

Ipak, pitanje je koliko je loše vršenje dužnosti načelnika, općinske uprave i vijeća bilo samo kamuflaža novome režimu Banovine Hrvatske, koji je inzistirao da postavi sebi odanije ljude na ključne pozicije, čak i u

ovako male općine. Pogotovo kada znamo da je kotarski poglavar već u listopadu 1938. smatrao da je stanje u svim općinama kotara Glina nezadovoljavajuće te da i partikularni problemi pojedinih općinskih uprava, poput one u Malom Gradcu nisu bili od jučer, nego akutni.¹⁶⁴ Tako je opet zbog navodne neurednosti u službi, lošeg nadzora nad radom službenika te nesustavnog trošenja proračunskih sredstava, u listopadu 1939., smijenjeno općinsko vijeće i uprava u Maji, na čelu s načelnikom Dušanom Lazićem, ratarom iz Hajtića.¹⁶⁵ Uskoro je postavljena i nova šesteročlana privremena uprava općine Maja, kojoj je na čelu bio ratar iz Šibina Stojan Solar.¹⁶⁶ Ništa nije bilo bolje ni u Kraljevcima. I ovdje se vidjela neurednost općinske uprave u nadzoru podređenih službenika, zbog kojih je nastao manjak u blagajni. Svi izabrani članovi uprave, zajedno s općinskim vijećnicima, navodno, isto tako nisu obavljali dužnosti za koje su izabrani. Stoga je Banska vlast Banovine Hrvatske, u listopadu 1939., donijela odluku o smjeni načelnika općine Kraljevčani Stanka Lelića, ratara iz Dragotinaca, kao i cijelog općinskog vijeća.¹⁶⁷

Odluke o postavljanju privremenih načelnika općina i članova uprava u pet općina u kojima je pobijedila JRZ, po nalogu banske uprave Banovine Hrvatske donio je kotarski poglavar, ali imenujući na te funkcije osobe „kako sam to primio od funkcionera SDS u Zagrebu i Glini“.¹⁶⁸ Od svih općina glinskog kotara, jedino je u Malom Gradcu ostalo vijeće i načelnik iz redova JRZ-a. Ovaj kuriozitet kotarskom poglavaru bio je nužnost, jer je u Malom Gradcu između dvojice „vidjenijih pristalica SDS“ kao konkurenata na mjesto općinskog načelnika vladalo „naročito rivalstvo“ koje je moglo podijeliti pristaje SDS-a, a antagonizirati ostale stanovnike općine.¹⁶⁹

U konačnici, sam kotarski poglavar Jovan Sarkanjac priznao je da su se načelnici i općinske uprave u kotaru Glina nakon stvaranja Banovine Hrvatske mijenjali isključivo po stranačkom ključu – uz navođenje nemarnosti kao razloga zašto izabrana općinska vijeća i načelnike na listi JRZ mijenjaju privremene uprave u kojima sjede SDS-u skloni pojedinci.¹⁷⁰ Na kraju valja naglasiti kako općinska vijeća i načelnici u sredinama u kojima su na općinskim izborima 1936. pobijedile pristaje HSS-a (Bučica i Stankovac), odnosno zajedničke liste SDK (Jukinac) nisu uopće micani s položaja.¹⁷¹

Uz sve navedeno, u doba dok su se pokušavale izvršiti promjene općinskih uprava, tinjao je neki nedefinirani osobni sukob između Steve Gajića i Čede Rajačića, dva glavna čovjeka SDS-a u kotaru. To je izazivalo neza-

dovoljstvo kod građana koji su ionako loše gledali što su u nekim njihovim općinama na vlast došli SDS-ovci koji su imali samo nekoliko desetaka pristaša, dok je velika većina stanovnika ostala na strani JRZ-a i uprave koju je trebalo smijeniti. Zato ne čudi što su pokušaje smjena legalno izabраниh općinskih uprava u Banskome Grabovcu, Klasnici i Kraljevcima pratili nemiri.¹⁷² U Banskome Grabovcu otpor je bio tolikog intenziteta, da su još mjesecima kotarski poglavar i istaknuti članovi SDS-a razmatrali opcije kako da provedu smjenu uprave, a da pritom ne dođe od fizičkog sukoba s mještanima.¹⁷³ U konačnici, tek je 19. ožujka 1940. kotarski poglavar uspio, uz svoj osobni angažman, uvesti u službu novu, SDS-u bližu upravu u općini Banski Grabovac, na čelu s Petrom Vladićem.¹⁷⁴

Doista, krajem 1939. i u prvoj polovini 1940., voljom banovinskih vlasti, a ne samih građana, postavljene su privremene komesarske općinske uprave, koje nisu uživale neku potporu građana. Posebno je to bilo vidljivo u općini Kraljevčani. Već u prosincu 1939. trojica uglednih mještana su od kotarskog podnačelnika Stjepana Stubičana, koji se tamo našao radi uvođenja u službu dotad suspendiranog općinskog bilježnika Steve Lelića, zatražili da se u službeni zapisnik unese njihova izjava. Stanovnici su tražili „da se u mjesto privremenog predsjednika [općine] Bunčić Janka kbr. [kućni broj, *op. a.*] 122 iz V[eliko] Šušnjara postavi za predsjednika Bunčić Miloš kbr. 80 iz V. Šušnjara, te da se smjeni [privremena] uprava“.¹⁷⁵ Već ranije, prilikom proslave Dana ujedinjenja (1. prosinca) kao državnog blagdana došlo je prvo do verbalnog, a zatim i fizičkog sukoba između seljaka srpske i hrvatske narodnosti u samim Kraljevcima, kad su navodno jedni počeli uzvikivati parole protiv, a drugi za Banovinu Hrvatsku i bana Šubašića. U istoj noći je s općinske zgrade netko ukrao hrvatsku zastavu, koja je tamo bila izvješena samo dan ranije. U danima koji su uslijedili nastavile su se demonstracije i verbalni okršaji u Kraljevcima. Sukob oko kontrole nad općinom sve je više rastao te poprimao obilježja nacionalnog spora, pri čemu su pristaše HSS-a optuživale lokalne žandare da potpiruju netrpeljivost.¹⁷⁶ Budući da su kroz nadolazeće dane prosinca neki ljudi i dalje radili na rušenju privremene općinske uprave u Kraljevcima, Stubičan je naglašavao kako je odbijao njihove zahtjeve, a pojedince upozoravao „da će se najenergičnije postupati proti njih ako pokušaju sami izvršiti smjenjivanje“.¹⁷⁷ Nepopularnost Janka Bunčića bila je očita do te mjere da je doživljavao i verbalne prijetnje u zgradi

općine.¹⁷⁸ Ipak, na kraju su stanovnici općine došli na svoje, što je potvrđeno nakon izbora za općinska vijeća seoskih općina održanih sredinom 1940. u Banovini Hrvatskoj. Tada je, uz općinsko vijeće od 18 članova, za načelnika općine Kraljevčani izabran Miloš Bunčić.¹⁷⁹

Na istim je općinskim izborima došlo do novih komplikacija – i to opet u općini Mali Gradac. Zoran je ovo primjer apsurdnosti. Naime, za vodstvo nad općinom borile su se čak četiri liste (dvije SDS-a, jedna JRZ te jedna nezavisna). Prije izbora držalo se kako je najjača lista Kuzmana Trivanovića, koji je očito bio čovjek za sve režime. Podsjetimo, on se 1936. kandidirao na listi JRZ te postao općinskim načelnikom. Potom se odmah po sporazumu Cvetković-Maček deklarirao kao pristalica SDS, pa je (privremeno) ostao na čelu općine sve do općinskih izbora 1940. godine. Njegov glavni protukandidat bio je Stevan Vrga, službeno u ime JRZ-a. Iza Vrgine kandidature stao je nekadašnji glavni čovjek JRZ u kotaru Bogdan Ercegovac, ali i glavni čovjek SDS-a u kotaru Stevan Gajić. Zamršenu situaciju, u kojoj glasači nisu znali za koga glasati, a razlike po broju glasova bile su male, dodatno je zakomplicirala činjenica što je nakon pobjede Vrgine liste netko iz Trivanovićeve kruga uložio žalbu, navodeći razne sitne nepravilnosti koje su se događale za vrijeme izbora.¹⁸⁰ S druge strane, Stevan Vrga je neposredno nakon izbora preko tajništva SDS-a dao izjavu za *Jutarnji list* u kojoj je ustvrdio kako je „član SDS, a ne JRZ, te da je prema tome i izabran“. Zajedno s njime sličnu je izjavu, opet preko tajništva SDS-a, dao i Damjan Bijelić, čija je lista odnijela pobjedu u susjednoj općini Klasnić. On je „najodlučnije porekao“ da se kandidirao u ime JRZ, „jer nisam bio pristaša JRZ ni prije izbora ni poslije“.¹⁸¹ To je obojici osiguralo da ostanu na tim izabranim mjestima. Ubrzo nakon toga, zajedno s ostalim vijećnicima, Vrga je doista 14. lipnja 1940. uveden u dužnost.¹⁸²

U konačnici su na općinskim izborima održanima sredinom 1940. i u kotaru Glina pobjedu ostvarivali kandidati koji su bili bliži tada oficijelnoj politici vlade Cvetković-Maček. Po njihovom šturom popisu iz veljače 1941. samo razaznajemo da su državne i banovinske vlasti bile zadovoljne, jer se navodi da niti jedna uprava nije zamijenjena nakon izbora. Ipak, ni nove općinske uprave, koje su sada u glinskom kraju mahom popunjavali članovi HSS-a i SDS-a nisu se pokazale nimalo bolje od svojih prethodnica u upravljanju javnim poslovima.¹⁸³ U pogledu odgovornog, ekonomičnog i svrsishodnog financijskog poslovanja općinskih uprava situacija se nije

popravila nabolje do kraja Banovine Hrvatske. U siječnju 1941. kotarski je poglavar zaključio kako su općine „prezadužene, imadu velike preizdatke [...], budžeti se sa-
stavljaju a poslije i realiziraju fiktivno“.¹⁸⁴ U konačnici, općinski izbori 1940. nisu pomogli ni smirivanju etničkih tenzija u glinskom kotaru. Iz pozicije moći, na samom početku 1941. novi je kotarski poglavar Milenko Milić zaključio kako „gro Srba sreza glinskog nažalost do sada nije našao načina da otvoreno i jasno izrazi svoju punu lojalnost Banovini Hrvatskoj“.¹⁸⁵

I unutar općina koje su u svojim rukama čvrsto držali pristaše HSS-a i SDS-a često nije bilo sloge. Tako je novoizabrani načelnik općine Bučica, HSS-ovac Tomo Dobrenić, samo nekoliko tjedana po preuzimanju dužnosti uputio 1940. tužbu protiv Tome Mravinca, njegovog protukandidata na izborima, također iz redova HSS-a. Kotarski je poglavar zaključio kako su optužbe za mito i pronevjere kod raspodjele kukuruza zapravo izmišljene te kako se radi o „ličnoj mržnji između predmetnog i Mravinca Tome, obaju iz Bučice“.¹⁸⁶ Sukob se nastavio pa je samo desetak dana prije dolaska Drugog svjetskog rata na tlo Kraljevine Jugoslavije kotarski poglavar višim vlastima poslao prijedlog za razrješenje načelnika općine Bučica Dobrenića i čitavog općinskog vijeća. Razloge je našao u nagomilanim problemima te nezadovoljavajućem i protupravnom radu općinske uprave. Uz to stavio je opasku kako do kraja ožujka općina još nije donijela proračun za 1941. te kako su „pojedini elementi iz Gline tzv. frankovačke grupe počeli iskorišćavati lične zavade i nesuglasice pojedinaca u Bučici u svoje političke ciljeve“.¹⁸⁷

Tabl. 11. *Popis načelnika općina kotara Glina iz 1941. godine*¹⁸⁸

Sjedište općine	Načelnik izabran 1940.	Zamjenik načelnika
Banski Grabovac	Teodor Grubješić	Mile Drakulić
Bučica	Tomo Dobrenić	Stjepan Božurić
Glina	Franjo Brkić	Stevo Gajić
Jukinac	Stjepan Gajdek	Mijo Bernardić
Klasnić	Damjan Bijelić	Stanko Demić
Kraljevcani	Miloš Bunčić	Petar Bunčić
Maja	Đuro Todorović	Petar Rokсандić
Mali Gradac	Stevan Vrga	Marko Keleuva
Stankovac	Petar Cestarić	Ivan Belajac

7. ZAKLJUČAK

Ovaj rad pokazuje kompleksnost društvene, gospodarske te političke slike kotara Glina u godinama koje su neposredno prethodile Drugom svjetskom ratu. Tadašnja uzlazna demografska struktura kotara Glina, koji je od sredine 1930-ih imao 9 općina s više od 45 000 stanovnika na 588 km², ipak nije bila praćena modernizacijom na više razina, pa je stanovništvo i dalje većim dijelom bilo nepismeno i ovisno većim dijelom o tradicionalnoj agrarnoj proizvodnji koja je služila za najnužniju prehranu, a ne proizvodnju za tržište. Industrije gotovo da i nije bilo u glinskom kotaru. Nešto malo zanatske proizvodnje, stacionirane većinom u samoj Glini kao školskom, zdravstvenom i upravnom centru kotara, ionako je bilo ugroženo zbog jeftinije uvozne industrijske robe. Unatoč tome, postojao je razvijen socijalni život, u kojem se vidi kako se stanovništvo rado udruživalo u raznorodne udruge kako bi riješili neka pitanja od zajedničkog interesa – od proširenja postojećih agrarnih kapaciteta pa do raznih sportskih, planinarskih, pjevačkih i drugih društava.

Stanje samouprava u glinskom kraju bilo je loše. S jedne strane zbog ekonomske krize koja je poljuljala temelje ionako loše postavljenog gospodarskog sustava Jugoslavije tijekom 1930-ih, a s druge strane zbog neodgovornosti izabranih članova općinskih uprava, kao i činovnika. U konačnici, u etnički miješanom glinskom kraju, u kojem je srpsko pučanstvo bilo u većini, ali s Hrvatima koji su činili većinu u nekim dijelovima kotara, stvaranjem Banovine Hrvatske došlo je do novih trvenja. HSS-ovo forsiranje SDS-a nije išlo na ruku smirivanju ovih tenzija. Uz tajno djelovanje frankovaca te sve aktivnije komuniste, situacija je postajala zamršenija kako se približio travanj 1941. i raspad Kraljevine Jugoslavije.

- ¹ Reformom administrativnog sustava u socijalističkom razdoblju su pri transformaciji kotara Glina u općinu Glina izdvojena naselja Šušnjar, Luščani, Bačuga i Grabovac, koja su ušla u sastav općine Petrinja (Milan MRKALJ, „Društvenoekonomski razvoj općine Glina u poslijeratnom razdoblju“, u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, Glina 1988., ur. Drago Roksandić i Mira Kolar-Dimitrijević), 453.
- ² Usp.: *Upravno, sudsko i crkveno razdjeljenje i imenik prebivališta Savske banovine*, Zagreb 1937., 8–9, 55.
- ³ Usp.: *Upravno, sudsko i crkveno razdjeljenje i imenik prebivališta Savske banovine*, 8; *Pregled sumarnih podataka o budžetima gradskih i ostalih općina Savske banovine za petogodište 1930–1934.*, Zagreb 1936., 38–39.
- ⁴ *Upravno, sudsko i crkveno razdjeljenje i imenik prebivališta Savske banovine*, 55–56.
- ⁵ Usporedi: *Upravno, sudsko i crkveno razdjeljenje i imenik prebivališta Savske banovine*, 9; *Godišnjak banske vlasti banovine Hrvatske*, Zagreb 1940., 304–305.
- ⁶ Godine 1936. u kotaru Glina bilo je sklopljeno 305 brakova, 1937. 341, 1938. i 1939. po 356 brakova. *Kraljevina Jugoslavija: Statistički godišnjak 1940.*, Beograd 1941., 117.
- ⁷ Uzevši u obzir broj sklopljenih brakova i svu rođenu djecu, ispada da bi na jednu nuklearnu obitelj u kotaru Glina dolazilo 3,36 djece. Ipak, ako u izračun uključimo samo zakonitu djecu (3 931 rođenih od 1936. do 1939.), a izuzmemo nezakonitu (626 rođenih u isto doba), ispada da bi na jednu obitelj došlo 2,89 djece. *Kraljevina Jugoslavija: Statistički godišnjak 1940.*, 117, 125.
- ⁸ *Kraljevina Jugoslavija: Statistički godišnjak 1938.–1939.*, 150.
- ⁹ Usp.: *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. I 1921. godine*, Sarajevo 1932., 264; *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine*, vol. II, Beograd 1937., 86–87.
- ¹⁰ Usp.: *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. I 1921. godine*, 264; *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine*, vol. II, 86–87.
- ¹¹ Prosječna smrtnost dojenčadi u Savskoj banovini iznosila je 15,04 %, pri čemu su, zanimljivo, prednjačili slavonski kotari Đakovo, Osijek, Valpovo i Vukovar s preko 22,5 % umrlih. *Kraljevina Jugoslavija: Statistički godišnjak 1940.*, 133–134.
- ¹² Usp.: *Kraljevina Jugoslavija: Statistički godišnjak 1938.–1939.*, 142; *Kraljevina Jugoslavija: Statistički godišnjak 1940.*, 109.
- ¹³ *Kraljevina Jugoslavija: Statistički godišnjak 1938.–1939.*, 134.
- ¹⁴ Za više o položaju žena u doba Kraljevine SHS/Jugoslavije, vidi: Ida OGRAJŠEK GORENJAK, *Rodni stereotipi i politika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevine Jugoslavije)* [doktorski rad u rukopisu, Sveučilište u Zagrebu], Zagreb 2011.
- ¹⁵ Ljuban ĐURIĆ, „Snaga, organizaciona struktura i razvoj partijske organizacije KPH/KPJ u kotaru Glina do aprila 1941. godine“, u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, 153–154.
- ¹⁶ Zdenka ŠIMONČIĆ-BOBETKO, „Ekonomsko-socijalni razvoj glinskog kraja od 1918. do 1941. godine“, u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, 134–135.
- ¹⁷ Dragan ŠTEFANČIĆ i Drago KLOBUČAR, „Društveno-političke prilike u Glini u godinama prije rata“, u: *Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i revoluciji 1941.*, Sisak 1974., 416.
- ¹⁸ *Godišnjak banske vlasti banovine Hrvatske*, Zagreb 1940., 304–305.
- ¹⁹ Isto.
- ²⁰ Za točne podatke o iznosima općinskih proračuna vidi tablicu 2. na početku ovoga rada. Iz nje je vidljivo kako je općina Glina sredinom 1930-ih imala dvostruko veći proračun od Jukinca kao druge najbogatije općine u kotaru, makar je ova imala gotovo četiri puta više stanovnika. U isto doba proračun općina Bučica, makar je ista imala 35 % više stanovnika od same Gline, u svojem ukupnom iznosu nije dosežao ni 13 % proračuna općine Glina.
- ²¹ *Godišnjak banske vlasti banovine Hrvatske*, 304–305.
- ²² *Poljoprivredna godišnja statistika (proizvodnja-izvoz-uvoz) 1934.*, Beograd 1935., 11.
- ²³ *Poljoprivredna godišnja statistika (proizvodnja-izvoz-uvoz) 1939.*, 9.
- ²⁴ Izvještaj o općem stanju kotara Glina u 1938. godini od 23. siječnja 1939. HDA, Politička situacija (PS), inv. br. 5664.
- ²⁵ *Poljoprivredna godišnja statistika (proizvodnja-izvoz-uvoz) 1939.*, 14, 42–43.
- ²⁶ Izvještaj o općem stanju kotara Glina u 1938. godini od 23. siječnja 1939. HDA, PS, inv. br. 5664.
- ²⁷ Isto.
- ²⁸ Izvještaj kotarskog poglavarstva u Glini Banskog banovine Hrvatske (BVBH) od 3. listopada 1939. HDA, PS, inv. br. 5970.
- ²⁹ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 1. veljače 1940. HDA, BH-ODZ, kutija 43, 6165/1940.
- ³⁰ Dopis Direkcije šuma I. banske imovne općine BVBH od 13. studenog 1939. HDA, Banovina Hrvatska – Odjel za unutarnje poslove (BH-OUP), kutija 60, 2898/40.
- ³¹ Zapisnik napravljan kod kotarskog poglavarstva u Glini od 5. siječnja 1940. HDA, BH-OUP, kutija 60, 2898/40.
- ³² Dopis podšumara Damjana Mraovića Ravnateljstvu šuma I. imovne općine od 1. travnja 1940. HDA, Građanske stranke i društva (GSD), inv. br. 2100.
- ³³ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 5. travnja 1940. HDA, GSD, inv. br. 2100.

³⁴ Isto.

³⁵ Navode kotarskog poglavarara o opadanju obrta uslijed konkurencije industrijske roba potvrđuju i neka novija istraživanja. Vidi: Branko VUJASINOVIĆ, „Obrtnici Petrinje i Gline krajem XIX. stoljeća“, u: *Petrinjski zbornik za povijest i obnovu zavičaja*, god. V-VI (2003), 66.

³⁶ Z. ŠIMONČIĆ-BOBETKO, „Ekonomsko-socijalni razvoj glinskog kraja“, 138.

³⁷ Usp. Z. ŠIMONČIĆ-BOBETKO, „Ekonomsko-socijalni razvoj glinskog kraja“, 137; Izvještaj o općem stanju kotara Glina u 1938. godini od 23. siječnja 1939. HDA, PS, inv. br. 5664.

³⁸ D. ŠTEFANČIĆ i D. KLOBUČAR, „Društveno-političke prilike“, 418.

³⁹ Zapisnik kotarskog poglavarstva Glina upućen Kraljevskoj banskoj upravi Savske banovine (KBUSB) od 10. lipnja 1937. HDA, Pobune, štrajkovi i pokreti radnika i seljaka, inv. br. 105.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Lj. ĐURIĆ, „Snaga, organizaciona struktura i razvoj“, 155.

⁴² Za popis škola i njihov raspored po općinama u kotaru Glina, uz podatke o nepismenima, vidi tablicu 3. na početku ovog rada.

⁴³ Izvještaj o općem stanju kotara Glina u 1938. godini od 23. siječnja 1939. HDA, PS, inv. br. 5664.

⁴⁴ *Upravno, sudsko i crkveno razdjeljenje i imenik prebivališta Savske banovine*, 9.

⁴⁵ *Godišnjak banske vlasti banovine Hrvatske*, 44–45.

⁴⁶ Izvještaj o općem stanju kotara Glina u 1938. godini od 23. siječnja 1939. HDA, PS, inv. br. 5664. Već školske godine 1939./40. u glinsku gimnaziju bilo je upisano 364 školaraca. Mijo DUKIĆ, *Glina i okolica*, Glina 1980., 103.

⁴⁷ Usp. Izvještaj o općem stanju kotara Glina u 1938. godini od 23. siječnja 1939. HDA, PS, inv. br. 5664. te *Godišnjak banske vlasti banovine Hrvatske*, 331.

⁴⁸ Izvještaj o općem stanju kotara Glina u 1938. godini od 23. siječnja 1939. HDA, PS, inv. br. 5664. Banovinska bolnica u Glini bila je u jako lošem stanju te je broj kreveta bio premali, pa se ponekad događalo da po dva bolesnika leže na jednom krevetu, a u sobama koje su bile predviđene za deset ljudi leži njih trideset. „Glinska bolnica prepuna bolesnika“, *Banovac* (Petrinja), god. III, br. 38, 25. rujna 1938., 4.

⁴⁹ Izvještaj o općem stanju kotara Glina u 1938. godini od 23. siječnja 1939. HDA, PS, inv. br. 5664.

⁵⁰ Mjesečni izvještaj o političkim prilikama u kotaru Glina u lipnju 1936. od 3. srpnja 1936. HDA, PS, inv. br. 4720. Teško je odrediti od kada u Glini djeluje ogranak Jadranske straže, kao još jednog u nizu društava koja su uz potporu režima trebala djelovala u integralnom jugoslavenskom

duhu. Za više o Jadranskoj straži vidi: N. Machiedo Mladić, *Jadranska straža*, Zagreb, 2005.

⁵¹ Tromjesečni izvještaj o stanju opće uprave u kotaru Glini u zadnjem tromjesečju 1940. od 3. siječnja 1941. HDA, PS, inv. br. 6431.

⁵² „Izvadak iz očevidnika društava djelujućih na području sreza Glinskog“ od 27. siječnja 1933. HDA, Ogulinski okružni inspektorat, kutija 10, 1797/1933.

⁵³ Zapisnik konstituirajuće sjednice Pučkog kazališta u Glini od 9. veljače 1938. HDA, Savska banovina – Upravno odjeljenje (SB-UO), kutija 214, 4236/1933.

⁵⁴ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 30. rujna 1932. HDA, SB-UO, kutija 214, 4236/1933.

⁵⁵ Pravila Jugoslovenske čitaonice u Bijelim Vodama. HDA, SB-UO, kutija 349, 3429/1938.

⁵⁶ Zapisnik osnivačke skupštine Jugoslovenske čitaonice u Bijelim Vodama od 26. prosinca 1937. HDA, SB-UO, kutija 349, 3429/1938.

⁵⁷ Zapisnik konstituirajuće sjednice Pučkog kazališta u Glini od 9. veljače 1938. HDA, SB-UO, kutija 342, 1537/1938.

⁵⁸ Dopis općinske uprave u Glini kotarskom poglavarstvu u Glini od 25. veljače 1938. HDA, SB-UO, kutija 342, 1537/1938.

⁵⁹ Zapisnik osnivačke skupštine Hrvatskog pjevačkog društva *Svačić* u Glini od 21. lipnja 1940. HDA, BH-OUP, kutija 141, 56404/1940.

⁶⁰ Pravila stočarske zadruge u Malom Gradcu. HDA, SB-UO, kutija 261, 2689/1935.

⁶¹ Zapisnik osnivačke skupštine stočarske zadruge u Glini od 24. ožujka 1935. HDA, SB-UO, kutija 279, 689/1936.

⁶² Pravila ovčarske zadruge u Bačugi. HDA, SB-UO, kutija 346, 2694/38.

⁶³ Pravila ovčarske zadruge u Kraljevcima. HDA, SB-UO, kutija 346, 2695/38.

⁶⁴ Pravila ovčarske zadruge u Klasnici. HDA, SB-UO, kutija 346, 2696/38.

⁶⁵ Državna je vlast samo tokom 1938. dala 30.000 dinara stočarskim zadrugama u Jukincu i Bačugi za nabavku krava pincgavske pasmine. Izvještaj o općem stanju kotara Glina u 1938. godini od 23. siječnja 1939. HDA, PS, inv. br. 5664.

⁶⁶ Zapisnik konstituirajuće sjednice Lovačkog društva u Klasnici od 24. ožujka 1935. HDA, SB-UO, kutija 264, 3793/1935.

⁶⁷ O djelovanju Lovačkog društva „Soko“ u Bučici imamo samo pravila društva, koja su poslana na odobrenje 3. prosinca 1935. HDA, SB-UO, kutija 272, 70/1936.

⁶⁸ Za više o pravilima Lovačkog društva „Orao“ iz Dvorišta vidi: HDA, SB-UO, kutija 179, 849/1932.

⁶⁹ Zapisnik sa osnivačke sjednice Lovačkog društva „Vučković“ u Dragotini od 18. studenog 1937. HDA, SB-UO, kutija 349, 3431/38.

⁷⁰ Zapisnik konstituirajuće sjednice Kuglačkog sportskog društva „Jastreb“ od 14. srpnja 1935. HDA, SB-UO, kutija 264, 3861/1935.

⁷¹ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 1. rujna 1935. HDA, SB-UO, kutija 264, 3861/1935.

⁷² Zapisnik o sastanku održanom radi osnivanja podružnice Hrvatskog planinarskog društva u Glini od 12. ožujka 1936. HDA, SB-UO, kutija 284, 2060/1936.

⁷³ Zapisnik osnivačke skupštine društva Hrvatska žena u Glini od 24. listopada 1937. HDA, SB-UO, kutija 328, 7058/1937.

⁷⁴ Milutin GROZDANIĆ, „Revolucionarno-demokratski pokret prije rata i ustanak u Baniji i na Kordunu u jednom dijelu suvremene historiografije“, u: *Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i revoluciji 1941.*, 202. Za više o Bogdanu Ercegovcu i njegovu ocu, glinskom proti Nikoli Ercegovcu, usp.: „Ercegovac Bogdan“, *Biografski leksikon Narodno predstavništvo: Senat, Narodna skupština* (ur. Č. M. Mitrinović), Beograd 1935., 143. te Gordana JOVIĆ, „Prota Nikola Ercegovac (ili o mestima sećanja u Glini i na Baniji)“, u: *Ljetopis SKD Prosvjeta*, god. XV (2010), 209–217.

⁷⁵ Srđan Budisavljević bio je jedan od istaknutih članova SDS-a, koji je nakon ostavke Adama Pribićevića 1938. preuzeo vodstvo stranke te postao ministar socijalne politike u vladi Cvetković-Maček. Za više o tadašnjim gibanjima unutar vodstva SDS-a vidi: Hinko KRIZMAN, *Dnevnik (1937. – 1941.): život u politici* (ur. Željko KARAULA), Bjelovar : Varaždin 2014.

⁷⁶ *Statistika izbora Narodnih poslanika za Narodnu skupštinu Kraljevine Jugoslavije izvršenih 5 maja 1935. godine*, Beograd 1938., 32. Za više o UO vidi: Mira RADOJEVIĆ, *Udružena opozicija 1935–1939.*, Beograd 1994.

⁷⁷ M. GROZDANIĆ, „Revolucionarno-demokratski pokret“, 202.

⁷⁸ Seljačko-demokratska koalicija bila je labavo koncipiran savez Hrvatske seljačke stranke (HSS) i Samostalne demokratske stranke (SDS), kojeg su 1927. dogovorili Stjepan Radić i Svetozar Pribićević. Ona će nadživiti svoje idejne tvorce te će postati najdugovječnija koalicija u povijesti Kraljevine SHS/Jugoslavije, koju će razbiti tek Drugi svjetski rat. Za više o SDK vidi: Hrvoje MATKOVIĆ, *Svetozar Pribićević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature*, Zagreb 1972.

⁷⁹ Za više o Gospodarskoj slozi vidi: Ivica ŠUTE, *Slogom slobodi! Gospodarska sloga 1935.–1941.*, Zagreb 2010. Zbog različitih koncepcija oko organizacije političkog života, gospodarskih, itd. povremeno je dolazilo i do otvorenih sukoba između pristaša Gospodarske sloge, odnosno

HSS-a s organima režima. Krajem lipnja 1936. u Donjoj Trstenici navodno se više stotina seljaka-simpatizera HSS-a sukobilo sa žandarima koji su nastojali zaštititi lokalnog lugara Damjana Gledića u uživanju livade u posjedu imovne općine. Tu i druge slične livade koristili su ranije seljaci hrvatskih sela s lijeve obale Gline za ispašu zajedničke stoke, ali im je prava uskraćivala imovna općina, koja je iste livade radije davala u zakup. U spomenutom sukobu smrtno su stradala dvojica seljaka iz istog mjesta, Ivan Medved i Janko Bumbaš. Vlasti su kao idejne pokretače ove pobune „pod vidom Gospodarske Sloge“ optužile „komunistički orjentisane seljake“ Josipa Marjanovića i Josipa Borića iz Velike Soline. Usp. Mjesečni izvještaj o političkim prilikama u kotaru Glina u lipnju 1938. od 3. srpnja 1936. HDA, PS, inv. br. 4720 te D. ŠTEFANČIĆ i D. KLOBUČAR, „Društveno-političke prilike“, 432.

⁸⁰ Tromjesečni izvještaj o stanju opće uprave u kotaru Glina u zadnjem tromjesečju 1940. od 3. siječnja 1941. HDA, PS, inv. br. 6431.

⁸¹ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 14. veljače 1938. HDA, GSD, inv. br. 701.

⁸² Usp. Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 1. studenog 1938. HDA, GSD, inv. br. 893 te „Mjesna organizacija HSS u Glini“, *Banovac* (Petrinja), god. III, br. 44, 6. studeni 1938., 3.

⁸³ O istom Košutiću kotarski poglavar, koji je sredinom 1938. sastavljao izvještaj, nije imao najpovoljnije mišljenje. Izvještaj kotarskog poglavarstva u Glini KBUSB od 8. srpnja 1938. HDA, SB-UO, kutija 32, bez broja dokumenta (16). Za više o aktivnostima Jovana Košutića i osnivanju mjesnih organizacija JNS tokom 1938. vidi: Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 8. ožujka 1938. HDA, GSD, inv. br. 1726.

⁸⁴ Kao prilog gore navedenog izvještaja kotarski poglavar je sastavio i posebnu tablicu, u kojoj je istakao za svaku općinu u kotaru Glina broj upisanih birača te je pokušao dati procjenu kako će oni glasati na nadolazećim izborima. Iz ovih je podataka vidljivo profiliranje glasača prema etničkoj osnovi. Dok je SDK trebala ostvariti premoćnu pobjedu u općinama Bučica i Stankovac, a nešto tjesniju u općini Jukinac, u drugim se sredinama, naseljenim pretežito Srbima, predviđala pobjeda JRZ. Kotarski je poglavar predviđao da će na razini kotara SDK ipak dobiti ukupno 5 974 glasova, JRZ 5 227, a JNS i „borbaši“ zajedno tek 1 144. Izvještaj kotarskog poglavarstva u Glini KBUSB od 8. srpnja 1938. HDA, SB-UO, kutija 32, bez broja dokumenta (16).

⁸⁵ Tromjesečni izvještaj o stanju opće uprave u kotaru Glina u zadnjem tromjesečju 1940. od 3. siječnja 1941. HDA, PS, inv. br. 6431.

⁸⁶ Mjesečni izvještaj o političkim prilikama u kotaru Glina u studenom 1937. od 1. prosinca 1937. HDA, PS, inv. br. 4888.

- ⁸⁷ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 21. studenog 1938. HDA, GSD, inv. br. 1631.
- ⁸⁸ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 7. rujna 1938. HDA, GSD, inv. br. 1726.
- ⁸⁹ Početkom 1938. kotarski je poglavar zaključio: „U toku tromjesečja osnovano je na području ovoga sreza 11 mesnih i 2 opštinske organizacije J.R.Z., zatim 3 mesne organizacije neodvisnog dela S.D.S. i 12 mesnih organizacija J.N.S. Iz ovoga se vidi velika aktivnost političkih stranaka u ovome srezu“. Tromjesečni izvještaj o stanju opće uprave u kotaru Glina u prvom tromjesečju 1938. od 3. travnja 1938. HDA, SB-UO, kutija 344, 2331/1938. Za više o osnivanju pojedinih mjesnih organizacija JRZ u kotaru Glina vidi: Mjesečni izvještaj o političkim prilikama u kotaru Glina u siječnju 1938. od 2. veljače 1938. HDA, PS, inv. br. 5173; Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 6. prosinca 1937. HDA, GSD, inv. br. 1631; Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 27. prosinca 1937. HDA, GSD, inv. br. 1631; Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 17. siječnja 1938. HDA, GSD, inv. br. 1726; Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 8. ožujka 1938. HDA, GSD, inv. br. 1726.
- ⁹⁰ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 12. veljače 1938. HDA, GSD, inv. br. 1726.
- ⁹¹ Za više o samom pitanju sklapanja konkordata, s posebno vrijednim opisom glasanja pojedinih narodnih poslanika vidi: Ivan MUŽIĆ, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji*, Split 1978., 162–164.
- ⁹² Izvještaj kotarskog poglavarstva u Glini KBUSB od 8. srpnja 1938. HDA, SB-UO, kutija 32, bez broja dokumenta (16).
- ⁹³ Za više o Dušanu Letici vidi: *Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije 1918–1938.*, Beograd 1939., XXXI. Letica je u godinama prije izbivanja rata u nekoliko navrata posjetio rodni kraj. Mjesečni izvještaj o političkim prilikama u kotaru Glina u svibnju 1938. od 3. lipnja 1938. HDA, PS, inv. br. 5173.
- ⁹⁴ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 29. listopada 1938. HDA, GSD, inv. br. 1726.
- ⁹⁵ Usp.: Mjesečni izvještaj o političkim prilikama u kotaru Glina u listopadu 1938. od 3. studenog 1938. HDA, PS, inv. br. 5173 te Mjesečni izvještaj o političkim prilikama u kotaru Glina u studenom 1938. od 1. prosinca 1938. HDA, PS, inv. br. 5173.
- ⁹⁶ Usp. Tromjesečni izvještaj o stanju opće uprave u kotaru Glina u trećem tromjesečju 1938. od 1. listopada 1938., HDA, PS, inv. br. 5174 te „Sokolsko slavlje u Glini“, *Banovac* (Petrinja), god. III, br. 38, 25. rujna 1938., 4.
- ⁹⁷ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 28. studenog 1938. HDA, GSD, inv. br. 1583.
- ⁹⁸ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 28. studenog 1938. HDA, PS, inv. br. 5360.
- ⁹⁹ Usp. Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 25. listopada 1938. HDA, GSD, inv. br. 1343 te „Velika skupština SDK i UO u Glini“, *Banovac* (Petrinja), god. III, br. 44, 6. studeni 1938., 2.
- ¹⁰⁰ Za više o ovim predizbornim sastancima SDS, odnosno Udružene opozicije u kotaru Glina usp. Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 9. prosinca 1938. HDA, GSD, inv. br. 1260; Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 10. prosinca 1938. HDA, GSD, inv. br. 1260 te Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 2. prosinca 1938. HDA, GSD, inv. br. 1283.
- ¹⁰¹ Neke od njih su pritom doista i stvorene, npr. u Majskim Poljanama (predsjednik Stanko Bila), Gornjem Selištu (Pero Čučković), Šašavi (Mićo Momić), Boroviti (Rade Baždar), Balincu (Lazo Roksandić), itd. Usp. Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 11. studenog 1938. HDA, GSD, inv. br. 1305; Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 6. studenog 1938. HDA, GSD, inv. br. 1333 te Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 9. studenog 1938. HDA, GSD, inv. br. 1333.
- ¹⁰² Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 23. studenog 1938. HDA, GSD, inv. br. 1353.
- ¹⁰³ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina KBUSB od 2. prosinca 1938. HDA, GSD, inv. br. 1286.
- ¹⁰⁴ Izvještaj o općem stanju kotara Glina u 1938. godini od 23. siječnja 1939. HDA, PS, inv. br. 5664.
- ¹⁰⁵ Za više o izborima za Narodnu skupštinu 1938., stavu oporbe, ali i JRZ prema istima vidi: Ljubo BOBAN, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928–1941.*, vol. I, Zagreb 1974., 362–377.
- ¹⁰⁶ *Statistika izbora Narodnih poslanika za Narodnu skupštinu Kraljevine Jugoslavije izvršenih 5. maja 1935. godine*, 31–32.
- ¹⁰⁷ „Konačni rezultati izbora 11. decembra 1938.“, *Banovac* (Petrinja), god. III, br. 50, 18. prosinca 1938., 1.
- ¹⁰⁸ Za više o odnosima JRZ s HSS te raznim prigovorima oko banovine Hrvatske u ovo doba vidi: Ljubo BOBAN, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928–1941.*, vol. II, Zagreb 1974.
- ¹⁰⁹ Mjesečni izvještaj o političkim prilikama u kotaru Glinu u listopadu 1939. od 31. listopada 1939. HDA, PS, inv. br. 5506.
- ¹¹⁰ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 9. prosinca 1939. HDA, PS, inv. br. 5722.
- ¹¹¹ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 31. siječnja 1940. HDA, BH-ODZ, kutija 43, 6176/1940.
- ¹¹² Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 9. prosinca 1939. HDA, PS, inv. br. 5722.
- ¹¹³ Za više o pitanju izmjena općinskih uprava u kotaru Glina tokom 1939. i 1940 vidi poglavlje 6.4 ovoga rada.

¹¹⁴ Za više o djelovanju Seljačkog kola u kotaru Glina vidi: Mira SUŽNJEVIĆ MITIĆ, „Seljačko kolo u glinskom kotaru uoči II svjetskog rata“, u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, 171–173.

¹¹⁵ „Sreska konferencija Seljačkog kola u Glini“, *Banovac* (Petrinja), god. III, br. 36, 11. rujan 1938., 1

¹¹⁶ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 13. ožujka 1940. HDA, BH-ODZ, kutija 52, 13113/1940.

¹¹⁷ Za više o srpskoj politici u glinskom kraju u doba Banovine Hrvatske vidi članak Krešimira Regana u ovome zborniku (73-95).

¹¹⁸ Paroh iz Bačuge Gligorije Živković, Stanko Kangrga iz Obljaja, Jovan Obrenović iz Šušnjara, Dušan Klipa iz Starog Sela, Bogdan Opačić iz Gline, Mile Navala iz Blinje i Dušan Dejanović iz Vrginmosta.

¹¹⁹ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 31. prosinca 1939. HDA, BH-ODZ, kutija 12, 27/1940.

¹²⁰ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 31. prosinca 1939. HDA

¹²¹ Ipak, nisu svi bili sretni s ovakvim, mirnim rješavanjem situacije. Tajnik kotarske organizacije SDS-a Stevo Gajić je istoga dana, 31. prosinca 1939., zatražio da se kotarskog poglavara Jovana Sarkanjca, inače pravoslavca rodom iz Osijeka, premjesti iz Gline. Pravdao je to njegovim navodnim privatnim sastancima sa istim osobama koje su stajale iza neuspješnog skupa – dr. Stevanom Brankovićem i protom Nikolom Ercegovcem. Sarkanjac je s indignacijom odbijao ovakve napade. U pomirljivom tonu odgovorio i na ove optužbe, tvrdeći da je „potpuno svijestan svojih dužnosti“ te „učtivo moli, da se tim i takovim stvarima koje servira isti Gajić, ne posvećuje uopšte nikakova pažnja“. Rezultat svega bila je Gajićeva isprika Sarkanjcu. Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 31. prosinca 1939. HDA, BH-ODZ, kutija 12, 27/1940.

¹²² Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 6. studenog 1939. HDA, PS, inv. br. 5723.

¹²³ Vijesti o premještanju omiljenog Sime Potkonjaka iz Gline u Novi Sad dovela je sredinom studenog 1939. do prave male pobune, u kojoj se kotarskom poglavaru prijetilo demonstracijama u kojima je trebalo sudjelovati 5.000 stanovnika glinskog kraja. Na kraju od svega nije bilo ništa. Zapisnik kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 14. studenog 1939. HDA, PS, inv. br. 5723.

¹²⁴ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 6. studenog 1939. HDA, PS, inv. br. 5723. Za više o HSZ vidi: Sabina P. RAMET, „Vladko Maček i Hrvatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji“, *Časopis za suvremenu povijest*, god. XLIII (2011), br. 1, 137–154.

¹²⁵ M. GROZDANIĆ, „Revolucionarno-demokratski pokret“, 200.; Lj. ĐURIĆ, „Snaga, organizaciona struktura i razvoj“, 155 te Željko KARAULA, *Mačkova vojska: Hr-*

vatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji, Zagreb 2015.

¹²⁶ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 4. rujna 1939. HDA, GSD, inv. br. 2043.

¹²⁷ Čedomir VIŠNJIĆ, Branko VUJASINOVIĆ i Đuro ROKSANDIĆ, *Glina 13. maja 1941.: u povodu 70. godišnjice ustaškog zločina*, Zagreb 2011., 20.

¹²⁸ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 4. rujna 1939. HDA, GSD, inv. br. 1008.

¹²⁹ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 14. rujna 1939. HDA, GSD, inv. br. 1014.

¹³⁰ Izvještaj Savskog žandarmerijskog puka BVBH od 23. prosinca 1939. HDA, BH-ODZ, kutija 19, 380/1940.

¹³¹ Ž. KARAULA, *Mačkova vojska*, 296.

¹³² Ž. KARAULA, *Mačkova vojska*, 296.

¹³³ Tromjesečni izvještaj o stanju opće uprave u kotaru Glina u zadnjem tromjesečju 1940. od 3. siječnja 1941. HDA, PS, inv. br. 6431.

¹³⁴ Poslije rata kao glavne organizatore komunističkih akcija u selima okolice Gline spominjalo se Josu Marjanovića iz Velike Soline, Andriju Šanteka iz Viduševca, Milu Dulikravu iz Selišta, Janka Koraka iz Joševica te Radu Opačića iz Selišta. Usp. Milan DESPOT, „Glina 1941. godine“, *Zbornik 3: Prva godina narodnooslobodilačkog rata na području Karlovca, Korduna, Gline, Like, Gorskog kotara, Pokuplja i Žumberka*, Karlovac 1971., 599 te Lj. ĐURIĆ, „Snaga, organizaciona struktura i razvoj“, 152.

¹³⁵ Usp. D. ŠTEFANČIĆ i D. KLOBUČAR, „Društveno-političke prilike“, 433-438 te Bosiljka JANJATOVIĆ, „Sudski proces komunistima i njihovim simpatizerima iz Gline i okolice 1936. godine“, u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, 159–165.

¹³⁶ Lj. ĐURIĆ, „Snaga, organizaciona struktura i razvoj“, 156.

¹³⁷ Dopis kotarskog poglavarstva Koprivnica područnim općinama od 13. listopada 1940. HDA, Cenzura i zabrana tiska, inv. br. 3151.

¹³⁸ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 2. listopada 1940. HDA, Teror vladajućeg režima (TVR), inv. br. 1363.

¹³⁹ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 2. listopada 1940. HDA

¹⁴⁰ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 5. ožujka 1941. HDA, TVR, inv. br. 1504.

¹⁴¹ Tromjesečni izvještaj o stanju opće uprave u kotaru Glina u drugom tromjesečju 1939. od 4. srpnja 1939., HDA, PS, inv. br. 5507.

¹⁴² Izvještaj Savskog žandarmerijskog puka BVBH od 1. ožujka 1941. HDA, TVR, inv. br. 1509.

¹⁴³ M. GROZDANIĆ, „Revolucionarno-demokratski pokret“, 208.

¹⁴⁴ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 24. ožujka 1941. HDA, TVR, inv. br. 1504.

¹⁴⁵ Isto.

¹⁴⁶ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 24. ožujka 1941. HDA, TVR, inv. br. 1504.

¹⁴⁷ Mjesečni izvještaj o političkim prilikama u kotaru Glini u siječnju 1938. od 2. veljače 1938. HDA, PS, inv. br. 5173.

¹⁴⁸ „Krivična prijava“ žandarmerijske stanice Kraljevčani protiv Stevana Jekića od 26. svibnja 1940. HDA, PS, inv. br. 6147.

¹⁴⁹ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 9. prosinca 1939. HDA, PS, inv. br. 5722.

¹⁵⁰ Tromjesečni izvještaj o stanju opće uprave u kotaru Glini u drugom tromjesečju 1939. od 4. srpnja 1939., HDA, PS, inv. br. 5507.

¹⁵¹ Uz navedene probleme ispada da su se općinske uprave zamarale i možda nevažnim stvarima. U kolovozu 1938. općinsko vijeće općine Jukinac donijelo je zaključak, kojeg je ponovno potvrđivao kroz nadolazeće godine, u kojem je od ministra unutrašnjih poslova tražilo „da se ime općine Jukinačke promjeni u Glinu II. sa sjedištem u Jukincu“, što je navodno bio stari naziv općine. Državne vlasti su razmatrale ovaj zahtjev, pa su zaključile da je općina primijenila ime u Jukinac još 1906., „prema je u narodu ostalo staro ime Glinu II.“, a na ponovljene zahtjeve odgovorile su da ne vide stvarnih razloga za promjenu. Sjedište općine nalazilo se ionako u Jukincu, a ne Glini. Držale su kako bi izmjenom „nastale komplikacije u samoj administraciji, jer bi onda bile dvije opštine Glinu I i Glinu II“. Usp. Dopis općine Jukinac kotarskom poglavarstvu Glini od 22. listopada 1938. HDA, BH-OUP, kutija 102, 23426/1940 te Izvještaj kotarskog poglavarstva Glini BVBH-u od 31. kolovoza 1940. HDA, BH-OUP, kutija 102, 23426/1940.

¹⁵² „Munjara“, tj. električna centrala u Glini puštena je u promet 1924. godine. M. DUKIĆ, *Glinu i okolica*, 114.

¹⁵³ Dapače, tražili su po etničkoj liniji odlazak „krvopija“, šefa porezne uprave Sime Potkonjaka, nadzornika banovinskih puteva Sime Gledića, šefa pošte u Glini Petra Kralja i kotarskog školskog nadzornika Đorđa Nikoliša kako bi „bijedni i potlačeni Hrvat nakon teške svoje kalvarije osjetio, da je počelo sunce da sviće i pred njegovim vratima“. Pismo mjesne organizacije HSS Glini vodstvu HSS u Zagrebu od 2. listopada 1939. HDA, Banovina Hrvatska – Kabinet bana (BH-KB), kutija 7, 3380/1939.

¹⁵⁴ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glini BVBH od 13. ožujka 1940. HDA, BH-KB, kutija 7, 3380/1939.

¹⁵⁵ Popis načelnika gradskih i seoskih općina u Savskoj banovini s početka 1938. HDA, SB-UO, kutija 336., 313/1938.

¹⁵⁶ Usp. podatke o pregledima blagajničkog poslovanja (redom) općina Mali Gradac, Klasnić, Banski Grabovac, Kraljevčani i Maja. Dopis kotarskog poglavarstva Glini BVBH od 12. travnja 1940. HDA, BH-OUP, kutija 25, 183/39.; Dopis kotarskog poglavarstva Glini BVBH od 27. svibnja 1940. HDA, BH-OUP, kutija 90, 14370/40; Dopis kotarskog poglavarstva Glini BVBH od 27. svibnja 1940. HDA, BH-OUP, kutija 90, 14371/40; Dopis kotarskog poglavarstva Glini BVBH od 27. svibnja 1940. HDA, BH-OUP, kutija 90, 14443/40; Izvještaj kotarskog poglavarstva u Glini o pregledu poslovanja općine Maja od 16. ožujka 1940. HDA, BH-OUP, kutija 121, 37876/40; Kontrolni nalaz pregleda poslovanja općine Klasnić od 17. prosinca 1940. HDA, BH OUP, kutija 244, 13420/41.

¹⁵⁷ Izvještaj o pregledu poslovanja općine Glini (kontrolni nalaz) od 15. studenog 1939. HDA, BH-OUP, kutija 8, 72045/1939.

¹⁵⁸ Presuda prostupanjskog disciplinskog suda u Glini od 29. rujna 1938. HDA, SB-UO, kutija 349, 3405/38.

¹⁵⁹ „Kako je nadmudren bivši predsjednik jukinačke općine Jovan Paić“, *Banovac* (Petrinja), god. III, br. 38, 5. lipanj 1938., 4.

¹⁶⁰ Usp: Izvještaj kotarskog poglavarstva Glini KBUSB od 13. ožujka 1938. HDA, SB-UO, kutija 342, 1567/1938 te Tromjesečni izvještaj o stanju opće uprave u kotaru Glini u prvom tromjesečju 1938. od 3. travnja 1938. HDA, SB-UO, kutija 344, 2331/1938. Prema drugom dopisu pronevjereni iznos je čak bio i veći (19.915 dinara).

¹⁶¹ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glini KBUSB od 8. travnja 1938. HDA, SB-UO, kutija 342, 1567/1938.

¹⁶² Usp. Zapisnik o preslušanju članova općinskog odbora općine Mali Gradac od 16. siječnja 1939. HDA, SB-UO, kutija 359, 931/39 te Dopis kotarskog poglavarstva Glini KBUSB od 18. ožujka 1939. HDA, SB-UO, kutija 359, 931/39.

¹⁶³ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glini BVBH-u od 18. listopada 1939. HDA, BH-OUP, kutija 10, 79343/1939.

¹⁶⁴ Tromjesečni izvještaj o stanju opće uprave u kotaru Glini u trećem tromjesečju 1938. od 1. listopada 1938., HDA, PS, inv. br. 5174.

¹⁶⁵ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glini BVBH-u od 18. listopada 1939. HDA, BH-OUP, kutija 10, 79347/1939.

¹⁶⁶ Pregled poslovanja općine Maja od 16. ožujka 1940. HDA, BH-OUP, kutija 121, 378876/1940.

¹⁶⁷ Odluka BVBH od 24. listopada 1939. HDA, BH-OUP, kutija 10, 79344/1939.

¹⁶⁸ Dopis kotarskog poglavarstva u Glini banu banovine Hrvatske od 16. studenog 1939. HDA, PS, inv. br. 6043.

¹⁶⁹ Isto.

¹⁷⁰ Isto

¹⁷¹ Isto

¹⁷² Isto.

¹⁷³ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH-u od 31. siječnja 1940. HDA, PS, inv. br. 6275.

¹⁷⁴ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH-u od 21. ožujka 1940. HDA, PS, inv. br. 6276.

¹⁷⁵ Izjava nezadovoljnih stanovnika općine Kraljevcani (potpisana od Tanasija Fičura, Ignjatija Ivanića te Dragana Grmuše) od 11. prosinca 1939. HDA, BH-OUP, kutija 10, 79344/1939.

¹⁷⁶ Za više o ovom sukobu u Kraljevcanima te držanju žandarmerije u istom usp.: Dopis općinske organizacije HSS-a Kraljevcani kotarskoj organizaciji HSS za kotar Glinu od 13. prosinca 1939. HDA, PS, inv. br. 6043 te Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH-u od 5. veljače 1940. HDA, PS, inv. br. 6043.

¹⁷⁷ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH-u od 14. prosinca 1939. HDA, BH-OUP, kutija 10, 79344/1939.

¹⁷⁸ Sredinom 1940., neposredno prije općinskih izbora, napao ga je lokalni pismonoša iz Velikog Šušnjara Đuro Maričić, govoreći otvoreno protiv Banovine Hrvatske te nametanja SDS-a u kraju gdje ta stranka nije imala korijene. Usp. je izjavio „da će on i čisto krvni Srbi rado vidjeti onoga Srbina koji će glasati za zajedničku listu Srba i Hrvata na kojoj listi se ja nalazim, i da će mi se jednog dana smrknuti“. Zbog ovakvih izjava Maričić je razriješen poštarske službe te je kazneno prijavljen. Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH-u od 5. lipnja 1940. HDA, PS, inv. br. 6146.

¹⁷⁹ „Kontrolni nalaz“ od 27. studenog 1940. HDA, BH-OUP, kutija 90, 14443/1940.

¹⁸⁰ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH-u od 4. lipnja 1940. HDA, BH-OUP, kutija 145, 61074/1940.

¹⁸¹ „Nosioći liste gg. Bijelić i Vrga“, *Jutarnji list*, god. XXIX, br. 10.174, 23. svibnja 1940., 10.

¹⁸² Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH-u od 15. lipnja 1940. HDA, BH-OUP, kutija 145, 61074/1940.

¹⁸³ Za točna imena načelnika i njihovih zamjenika izabranih ovom prilikom vidi tablicu 11, ovdje (str. 65).

¹⁸⁴ Tromjesečni izvještaj o stanju opće uprave u kotaru Glina u zadnjem tromjesečju 1940. od 3. siječnja 1941. HDA, PS, inv. br. 6431.

¹⁸⁵ Tromjesečni izvještaj o stanju opće uprave u kotaru Glina u zadnjem tromjesečju 1940. od 3. siječnja 1941. HDA, PS, inv. br. 6431. Dok se s jedne strane isticalo pozitivno zanimanje Milenka Milića, postavljenog krajem 1940. na čelo kotara Glina, za radnička pitanja, najviše preko pojačanog nadzora radnih uvjeta u glinskom kotaru, s druge se isticalo njegovo sluganstvo ustašama u trenucima njihovog preuzimanja vlasti nad samom Glinom, ali i cijelim kotarom u travnju 1941. godine. Iako je istina da se stavio u službu novih vlasti NDH, one nisu blagonaklono gledale na istoga. Usp. Simo TODOROVIĆ, „Grabovačka akcija i prvi NOO-i na području općine Glina“, u: *Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i revoluciji 1941.*, Sisak 1974., 725; D. ŠTEFANČIĆ i D. KLOBUČAR, „Društveno-političke prilike“, 449-450, te HDA, Personalije MUP-a NDH, inv. Br. 2096 (Milić Milenko).

¹⁸⁶ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 10. studenog 1940. HDA, GSD, inv. br. 1136.

¹⁸⁷ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH od 24. ožujka 1941. HDA, BH-KB, kutija 93, 24846/1941.

¹⁸⁸ Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina BVBH-u od 5. veljače 1941. HDA, BH-OUP, kutija 249, 16985/1941.